

KUNST ALGEMEEN **BEGRIPPENLIJST**

Versie 2018-2019

groep Mkm

DENKVAARDIGHEDEN LEREN ?!

KUA & KUNSTANALYSE - VAN EENVOUDIG NAAR COMPLEX LEREN

Beste leerling,

Het vergt echt geconcentreerde aandacht om dit goed te begrijpen en inzicht te ontwikkelen in wat je nu precies moet leren voor kunst algemeen en hoe je dat het beste kunt doen.

Omdat Kunst een gebied is waarvoor geen vaste regels of principes gelden (die je altijd op dezelfde manier kunt toepassen - kunstenaars willen nu eenmaal graag origineel zijn en afwijken van de regels als ze dat kunnen om zo iets nieuws te maken), moet je dus leren heel veel te kijken en luisteren naar voorbeelden. Dat geldt ook voor het leren analyseren van vragen, dat is ook niet eenvoudig maar complex.

Aan de andere kant: jullie maken zelf beelden en/of muziek....zoals je kunt zien behoort creëren tot de meer complexe denkvaardigheden, en dat kunnen jullie allemaal ook heel goed.

Dus dan moet dit ook gewoon lukken. Zoals ook voor het goed musiceren en maken van interessante beelden geldt: OEFENING BAART KUNST! Veel succes en begrijp je iets niet, vraag het gerust!

Check de kwaliteit van je gegeven antwoorden ook eens met behulp van de beoordelingsmatrix voor kunstanalyse. Die staat in je boekje van de begrippenlijst.

Veel succes,

Marie-Thérèse van de Kamp, 2013.

DENKVAARDIGHEDEN van eenvoudig naar complex

(herziene taxonomie van de leerdoelen van Bloom)

NIVEAU	WAT & HOE?	Synoniemen
1: ONTHOUDEN Het materiaal op dezelfde manier kunnen onthouden zoals het gepresenteerd is.	Herkennen: kennis uit het lange-termijn geheugen vinden, die verbonden kan worden aan het gepresenteerde materiaal	Identificeren
	Herinneren: het terughalen van relevante kennis uit het lange-termijn geheugen	Terughalen van eerder verworven kennis
2: BEGRIJPEN Betekenis kunnen construeren via verbale, geschreven en grafische communicatie van instructie-inhouden, zoals dat tijdens lessen, in boeken en via computers en monitors gepresenteerd is. Verbanden leggen tussen voorkennis en nieuwe kennis.	Interpreteren: in staat zijn informatie uit een type bron naar een ander type bron te converteren.	verhelderen, parafraseren, representeren, vertalen
	Toelichten: een specifiek voorbeeld van een algemeen concept of principe kunnen vinden.	illustreeren, concretiseren
	Classificeren: vast kunnen stellen dat iets (een bepaald gegeven of object) tot een bepaalde categorie behoort (of tot een bepaald concept of principe)	categoriseren, samenvoegen
	Samenvatten: Een korte verklaring kunnen geven die de gepresenteerde informatie representeert of de kern van een algemeen thema weer kunnen geven.	abstraheren, samenvoegen
	Afleiden: uit gepresenteerde informatie een logische conclusie kunnen trekken	concluderen, extrapoleren, invoegen, voorspellen
	Vergelijken: het kunnen vaststellen van overeenkomsten en verschillen tussen twee of meer objecten, gebeurtenissen, ideeën, problemen of situaties.	onderscheiden, in kaart brengen, relateren
	Uitleggen: een mentaal oorzaak-en-gevolg model van een systeem of serie kunnen construeren en gebruiken.	modellen construeren
3: TOEPASSEN Manieren van uitvoeren van oefeningen of van problemen oplossen, is verwant aan procedurele kennis.	Uitvoeren een procedure op een bekende taak kunnen toepassen.	
	Implementeren: een of meer procedures op een onbekende, nieuwe taak kunnen toepassen.	gebruiken
4: ANALYSEREN Materiaal in onderdelen op kunnen splitsen en kunnen bestuderen hoe onderdelen aan elkaar en aan het geheel gerelateerd zijn.	Differentiëren: onderscheid kunnen maken in gepresenteerd materiaal, tussen ter zake doende en niet ter zake doende aspecten of tussen belangrijke en onbelangrijke aspecten.	verschillen zien, onderscheiden, focussen, selecteren
	Organiseren: vast kunnen stellen hoe elementen samenhangen of binnen een geheel functioneren.	verbanden zien, integreren, hoofdlijnen zien, ontleden, structureren
	Attribueren: een onderliggend standpunt, mening, waarde of intentie in gepresenteerd materiaal vast kunnen stellen.	deconstrueren
5: EVALUEREN Het kunnen geven van een oordeel gebaseerd op criteria en standaarden. De criteria die hierbij vaak gebruikt worden zijn kwaliteit, effectiviteit, efficiëntie en consistentie.	Checken: inconsistenties of fouten in een proces of product kunnen herkennen, vast kunnen stellen of een proces of product intern consistent is of de effectiviteit van een procedure wanneer deze geïmplementeerd wordt kunnen bepalen.	coördineren, ontdekken, monitoren, testen
	Bekritisieren: Inconsistenties tussen een product of uitvoering en bepaalde externe criteria vast kunnen stellen, kunnen bepalen of een product extern consistent is, of beoordelen of een procedure geschikt is om een bepaald probleem op te lossen.	beoordelen
6: CREEREN Elementen samenvoegen tot een coherent of functioneel geheel, elementen reorganiseren in nieuwe patronen of structuren. Creëren is erop gericht om nieuwe, originele producten te maken.	Genereren: Alternatieve hypotheses kunnen bedenken, gebaseerd op criteria.	hypothese opstellen
	Plannen: Een aanpak bedenken gericht op het uitvoeren en voltooiën van bepaalde taken.	ontwerpen
	Produceren: een product kunnen bedenken en uitwerken.	construeren

In dit schema worden best moeilijke woorden gebruikt. Kijk vooral maar even naar de woorden die je wel snapt en zoek eventueel onbekende woorden een keertje op, dat is ook goed voor het ontwikkelen van je woordenschat. De vetgedrukte woorden zijn het belangrijkste. En voor kunst algemeen moet je vooral onthouden, begrijpen, toepassen en analyseren.

ILO-UvA KUNSTANALYSE MODEL - versie 2014

Voor CKV moet je goed in staat zijn de samenhang tussen vorm, verhaal, functie en context te analyseren en de betekenis te begrijpen. Belangrijk is dat je alles wat je opschrijft kunt onderbouwen: met observaties (wat je in het kunstwerk ziet of hoort), met goed onderbouwde argumenten op basis van wat je in het kunstwerk ziet of hoort, met kennis (over de tijd of plaats waar iets gemaakt is) met bronnen (foto's, teksten, video's). Je eigen mening is bij kunst analyse in het kader van kunst algemeen niet in eerste instantie van belang, pas na bronnenonderzoek kun je een eigen visie op het werk geven. Je onderbouwt alles zo goed mogelijk.

Kunst analyseren, WAT doe je dan?

I: BESCHRIJVEN

VORM* = beschrijven <u>hoe</u> ? (begrippenlijst)
VERHAAL = beschrijven <u>wat</u> ? (idee, verhaal, voorstelling)
FUNCTIE = beschrijven <u>waarvoor</u> ?
CONTEXT = beschrijven <u>waar/wanneer</u> ?

NB de volgorde kan gevarieerd worden.

II: ANALYSEREN

SAMENHANG Vorm+verhaal+functie+context In samenhang bestuderen

III: INTERPRETEREN

BETEKENIS = bedoelde en waargenomen betekenis. beargumenteren <u>waarom</u> en <u>waarom zo*</u> ?

Kunst analyseren, HOE doe je dat? *Je werkt deze stappen eerst uit, daarna loop je alles nog een keer door en vul je alles aan.*

I: BESCHRIJVEN	II: ANALYSEREN	III: INTERPRETEREN
Je gaat eerst observerend (zonder mening) beschrijven: Hoe ziet het eruit? Hoe klinkt het? Wat is het? enz. Je begint dus bijv. met observerend beschrijven van formele aspecten (zie begrippenlijst). Daarvan hoeft je niet alle begrippen te verwerken, alleen die nodig zijn om het werk nauwkeurig te beschrijven. De volgorde kun je variëren: beginnen met vorm/verhaal/functie of context etc. Let op: observerend beschrijven is beschrijven zonder interpretaties of waardeoordelen. Beschrijf dus niet alleen de vorm en het verhaal van het kunstwerk, maar ook de functie en beschrijf ook de kunsthistorische context (stroming) van het werk. Raadpleeg daarvoor eventueel bronnen.	De informatie uit je beschrijving ga je analyseren. Daarbij ga je de beschreven aspecten van het werk zoals vorm, verhaal, functie, context (kunst- en cultuurgeschiedenis, maatschappij enz.) verder onderzoeken met behulp van bronnen en vervolgens aan elkaar relateren, dus in samenhang bestuderen. Je probeert de informatie te interpreteren en structureren (hoofd- en bijzaken). Je laat bij je interpretaties zien dat je oog hebt voor bijzonderheden en je plaatst het kunstwerk in de kunsthistorische context (tijd en plaats). Zodra je gaat interpreteren, kun je ook je eigen associaties toevoegen indien deze passend zijn (deze zijn niet vrij of willekeurig bij kunst algemeen, dus niet zoals je in creatieve processen associeert).	De analyse breng je vervolgens in verband met een interpretatie van mogelijke betekenissen die je kunt relateren aan de kunsthistorische of culturele context. Je probeert alle elementen aan elkaar te verbinden en goed en kritisch te onderbouwen wat de mogelijke betekenissen zouden kunnen zijn. Daarvoor moet je afwegen uit de door jou geobserveerde en geanalyseerde aspecten wat belangrijk is. Je probeert je standpunt over de betekenis zo goed mogelijk te checken met behulp van bronnen en te onderbouwen met betrekking tot de specifieke vorm (= waarom zo?). Misschien heb je het werk nu zo goed bestudeerd, dat je wel nieuwe, originele ideeën over de betekenis kunt ontdekken?
Lagere orde denkvaardigheden:	Hogere orde denkvaardigheden:	Hogere orde denkvaardigheden:
ONTHOUDEN: herkennen, herinneren	TOEPASSEN: hanteren, gebruiken	EVALUEREN: checken met bronnen, bekritisieren (kritisch denken)
BEGRIJPEN: toelichten, classificeren, vergelijken	ANALYSEREN: differentieren, structureren, contextualiseren	CREEREN: Nieuwe ideeën genereren gericht op nieuwe betekenissen, verbanden

Bronnen: - Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., & Airasian, P. W. (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: a revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. NY: Addison Wesley Longman, Inc.
 - Bullot, N. J., & Reber, R. (2013). The artful mind meets art history. *Behavioral and brain sciences*, 36. pp 123-180.
 - Efland, A. D. (2002). *Art & Cognition*. NY: Teachers College Press, Columbia University.
 - Feldman, E.B. (1994). *Practical Art Criticism*. Englewood Cliffs. N.J. Prentice Hall.
 - Pauwels, L., Peters, J.M.(2005). *Denken over Beelden*. Leuven.

ILO-UvA - BEOORDELINGSMATRIX VOOR KUNST ANALYSE

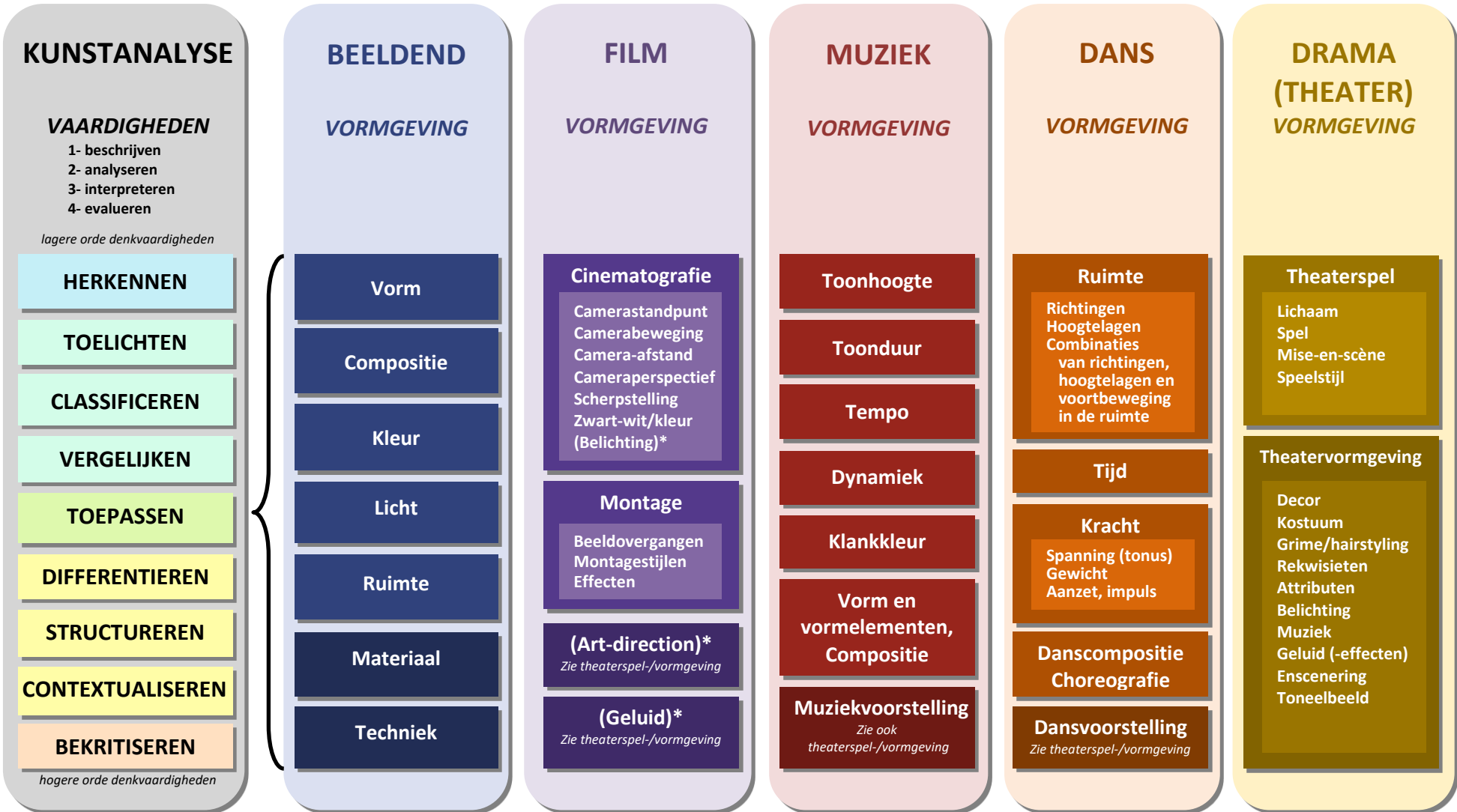
		I: Onvoldoende	II: Basaal	III: Gevorderd	IV: Excellent
BESCHRIJVEN	1: ONTHOUDEN <i>Herkennen, herinneren</i> Voorstelling/verhaal & vormgeving	☐ niet goed onthouden begrippen/kenmerken en voorstelling	☐ beperkte / niet helemaal correct onthouden begrippen/kenmerken en voorstelling	☐ overwegend relevante en correcte begrippen/kenmerken en voorstelling	☐ accurate tot zeer accurate en gedetailleerde begrippen/kenmerken en voorstelling
		☐ zwakke beschrijvingen van begrippen en kenmerken en voorstelling	☐ beperkte, niet-volledige beschrijvingen van begrippen en kenmerken en voorstelling	☐ vrij volledige beschrijvingen van begrippen en kenmerken en voorstelling	☐ volledige tot zeer volledige, nauwkeurige beschrijvingen en voorstelling
	2: BEGRIJPEN <i>Toelichten, classificeren, vergelijken</i> Functie/kunststroming/context (tijd/plaats)	☐ gebrekkige of niet correcte hantering van /verwijzing naar bronnen	☐ beperkte of niet helemaal correcte hantering van /verwijzing naar bronnen	☐ overwegend relevante en correcte hantering van /verwijzing naar bronnen	☐ (zeer) accurate en gedetailleerde hantering van /verwijzing naar bronnen
		☐ gebrekkige selectie van kennis/informatie over concepten en/of kunststromingen.	☐ beperkte selectie van kennis/informatie over concepten en/of kunststromingen	☐ overwegend relevante en goede selectie van kennis/informatie over concepten en/of kunststromingen	☐ (zeer) accurate en zeer goede selectie van kennis/informatie over concepten en/of kunststromingen
	3: TOEPASSEN <i>Van begrippen/kennis op specifieke, nieuwe voorbeelden</i>	☐ begrippen voor kunstanalyse worden niet goed op het specifieke voorbeeld toegepast	☐ begrippen voor kunstanalyse worden beperkt toegepast op het specifieke voorbeeld en/of de volgorde van belangrijkheid wordt niet goed ingeschat	☐ begrippen voor kunstanalyse worden vrij goed toegepast op nieuwe aspecten en/of de volgorde van belangrijkheid wordt vrij goed ingeschat	☐ begrippen voor kunstanalyse worden zeer accuraat toegepast op specifieke nieuwe aspecten en/of volgorde van belangrijkheid wordt nauwkeurig aangegeven
		☐ kennis over specifieke kunststromingen en/of kernconcepten wordt niet correct toegepast op nieuwe voorbeelden	☐ kennis over specifieke kunststromingen en/of kernconcepten wordt gedeeltelijk juist toegepast op nieuwe voorbeelden	☐ kennis over specifieke kunststromingen en/of kernconcepten wordt goed toegepast op nieuwe voorbeelden	☐ kennis over specifieke kunststromingen en/of kernconcepten wordt zeer accuraat toegepast op nieuwe voorbeelden
ANALYSEREN	4: ANALYSEREN <i>Differentiëren, organiseren en attribueren</i>	☐ weinig tot geen effectieve analyse, geen aandacht voor details	☐ beperkte/voor de hand liggende analyses, beperkte aandacht voor opvallende details	☐ competente analyses met aandacht voor opvallende details	☐ goede tot uitstekende en genuanceerde analyse en veel aandacht voor onopvallende details
		☐ weinig/geen inhoudelijke en/of kunsthistorische analyses	☐ beperkte inhoudelijke en/of kunsthistorische analyses	☐ vrij gedegen inhoudelijke en/of kunsthistorische analyses	☐ zeer relevante en weloverwogen inhoudelijke en/of kunsthistorische analyses
		☐ weinig/geen interpretaties, vooral eigen (vrije) associaties	☐ beperkte interpretaties, vooral (vrije) associaties	☐ variatie aan interpretaties toegepast, ook eigen associaties	☐ veel relevante interpretaties toegepast, ook passende associaties
INTERPRETEREN & EVALUEREN	5: EVALUEREN <i>Checken, bekritisieren</i>	☐ weinig tot geen effectieve argumenten of afwegingen	☐ beperkte/voor de hand liggende argumenten en afweging daarvan	☐ goede argumentatie en afweging daarvan	☐ goede tot uitstekende en weloverwogen argumentatie
		☐ geen check op basis van bronnen	☐ beperkte check op basis van bronnen	☐ check op basis van bronnen	☐ zorgvuldige check op basis van bronnen
		☐ zeer voor de hand liggende/ beperkte interpretatie/evaluatie	☐ vrij voor de hand liggende interpretaties/ evaluaties	☐ capabele interpretaties/ onderbouwde evaluaties	☐ genuanceerde interpretaties / vakinhoudelijk onderbouwde evaluaties
	6: FLEXIBELE EXPERTISE <i>Nieuwe ideeën, nieuwe verbanden genereren</i>	☐ weinig tot geen verbanden gelegd met andere kunstwerken, kunstdisciplines	☐ beperkte/ voor de hand liggende verbanden gelegd met andere kunstwerken, kunstdisciplines	☐ vrij goede verbanden gelegd met andere kunstwerken, kunstdisciplines	☐ veel verschillende en uitstekende verbanden gelegd met andere kunstwerken, kunstdisciplines
☐ weinig tot geen verbanden gelegd met andere thema's, concepten of andere vakgebieden		☐ beperkte/ voor de hand liggende verbanden gelegd met andere thema's, concepten of andere vakgebieden	☐ vrij goede verbanden gelegd met andere thema's, concepten of andere vakgebieden	☐ veel verschillende en uitstekende verbanden gelegd met andere thema's, concepten of andere vakgebieden	
	7: PRESENTEREN	☐ onduidelijk en niet correct qua formulering	☐ beperkte helderheid en nauwkeurigheid in formulering	☐ heldere, nauwkeurige samenhangende formulering	☐ zeer heldere, accurate, samenhangende formulering
		☐ niet effectieve organisatie/ordening van het materiaal	☐ enigszins geordend/ enigszins georganiseerd materiaal	☐ verzorgd en georganiseerd materiaal	☐ zeer verzorgd en inhoudelijk goed georganiseerd materiaal

CKV - KUNSTANALYSE: MIDDELEN VOOR DE VORMGEVING

I: VOORSTELLING (WAT?): waar gaat het over/inhoud/verhaal/thema/boodschap of concept

II: VORMGEVING (HOE?): Hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van beeldende vormgeving/film/muziek/dans en theater

III: VORMGEVING (WAARMEE?): materialen/technieken: Beeldend = beeldende materialen technieken; Drama/Dans/Muziek/Film -voorstelling = theaterspel/theatervormgeving

NON-VERBALE COMMUNICATIE

Communiceren kun je met woorden, taal doen. Maar ook kun je zonder woorden communiceren, bijvoorbeeld door gebaren, expressie en houdingen. In het alledaagse leven, zie je dat mensen vaak hun woorden kracht bij zetten door hun non-verbale communicatie. Zo kan iemand die een grappig verhaal vertelt, dit verhaal ondersteunen door het verhaal met een brede lach te vertellen. En: Hoe leg jij aan iemand uit wat een wenteltrap is? Non-verbale communicatie is erg krachtig. Een persoon die je voor het eerst ziet, heb je binnen een aantal seconden beoordeeld vanwege de non-verbale communicatie van de betreffende persoon: de houding, de blik etc. In het onderstaande schema zie je een aantal aspecten van non-verbale communicatie. Wanneer je deze goed kunt observeren en interpreteren dan geeft je dat veel inzicht in de beweegredenen van mensen. Non-verbale communicatie wordt bestudeerd in de psychologie, maar speelt dus ook een rol in kunst en cultuur. Denk maar eens aan de manieren waarop acteurs een personage vormgeven. Non-verbale communicatie is niet eenduidig en ook niet universeel: gebaren kunnen in verschillende contexten of culturen een andere betekenis of emotie uitdrukken.

Non-verbaal aspect	Beschrijving	Voorbeeld
Nabijheid en afstand tussen personen	Regels over de gebruikelijke wijze van de persoonlijke ruimte	Naarmate je dichterbij iemand staat kan dat vriendschap uitdrukken of juist een bepaalde mate van overheersing uitdrukken
Lichaamshouding - verschijning	Expressie die gebaseerd is op ons lichaam	Body building, borstvergrotingen, afslanken, piercings en tatoeages worden vaak ingezet om aantrekkelijker te (willen) zijn voor anderen
Lichaamspositie en lichaamsbewegingen	Expressie die gebaseerd is op de manier waarop ons lichaam eruit ziet.	Een meer open lichaamshouding (handen licht uitstrekken en handpalmen tonen) kan vriendelijkheid uitdrukken; een snellere tred kan kracht en dominantie uitdrukken
Gebaren	Gedrag en tekens die we met onze handen of met ons gezicht maken	Het vredesteekje drukt vriendelijkheid uit terwijl andere gebaren juist een gebrek aan respect en vijandigheid kunnen uitdrukken
Gezichtsuitdrukking (mimiek)	De variatie aan emoties die we uitdrukken of proberen te verbergen via ons gezicht	Glimlachen of fronsen en staren of je blik afwenden kan vriendelijkheid of afkeer uitdrukken of overheersing of ondergeschiktheid
Intonatie	Aanwijzingen over onze identiteit en onze emoties klinken door in onze stem	Uitspraak, accenten en dialecten kunnen gebruikt worden om identiteit en vriendschap uit te drukken

Tabel 10.1 Een aantal gebruikelijke non-verbale communicatiemiddelen

Charles Stangor. *The Experience of emotion. Introduction to psychology v. 10.*

Wil je meer info hierover lezen, bekijk dan deze website: http://catalog.flatworldknowledge.com/bookhub/reader/127?e=stangor-ch10_s01#stangor-ch10_s01_s03_t01

KUNST ANALYSEREN: ARCHITECTUUR BEGRIPPEN

I: HET CONCEPT (WAT?): wat is het idee (= concept)/ het verhaal/ het thema of de symboliek

II: VORMGEVING (HOE?): Hoe wordt het idee vormgegeven door middel van architectuurvormgeving

III: VORMGEVING (WAARMEE?): materialen/technieken = bouwmaterialen en bouwkundige technieken

Ontwerpprincipes zijn: *Balans - Contrast - Vorm - Verbindingen - Accentueren - Groeperen - Betekenis - Symboliek - Afbeeldingen - Patronen - Plaatsing/afstand - Proportie - Ritme - Schaal - Eenheid - Variatie.*

ARCHITECTUUR:

VORMGEVING

Vorm

Compositie

Kleur

Schaal

Licht

Ruimte

Materiaal

Techniek

ARCHITECTONISCHE MIDDELEN ZIJN DE MIDDELEN WAARMEE JE GEBOUWEN VORM KUNT GEVEN

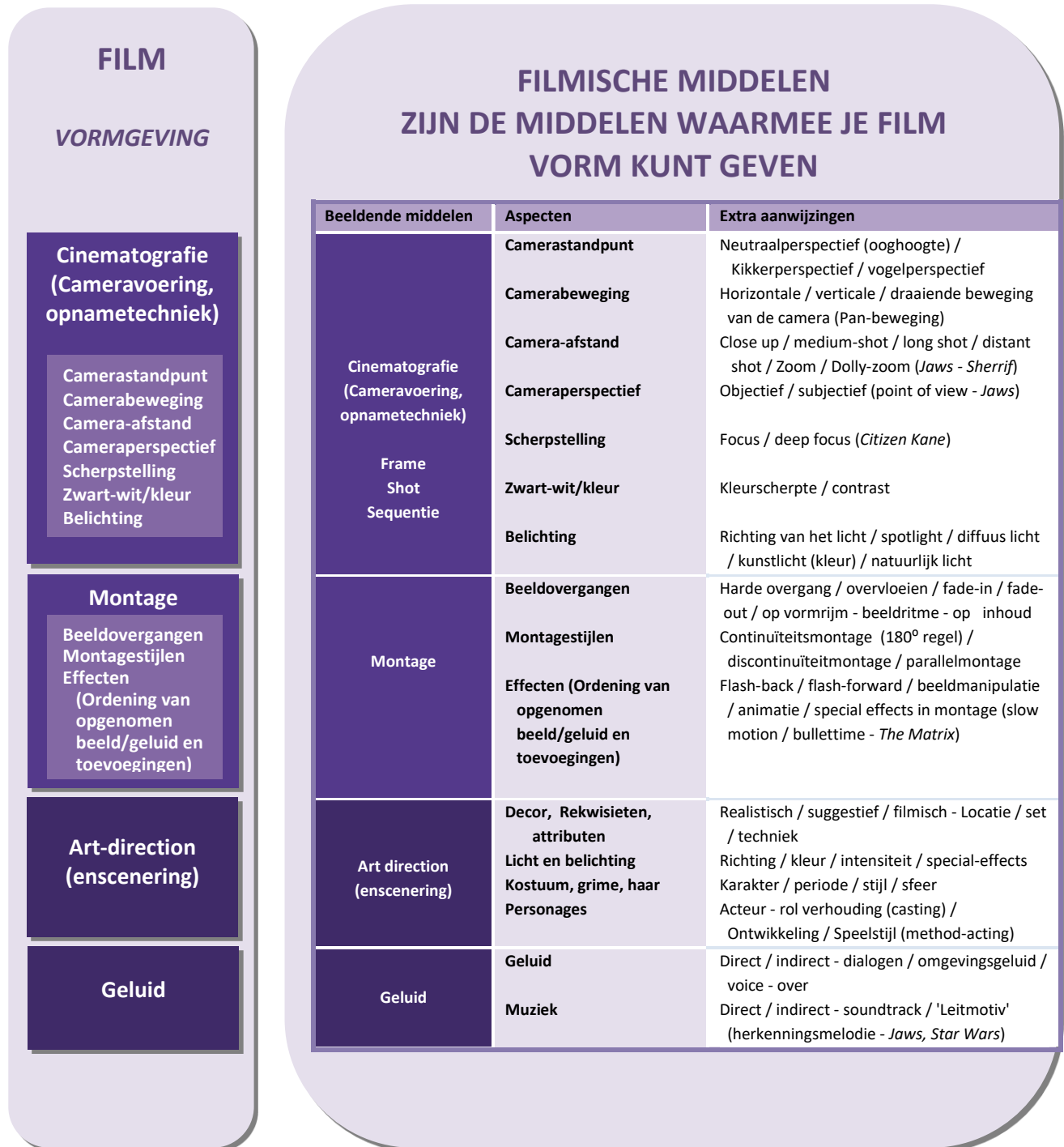
Beeldende middelen	Aspecten	Extra aanwijzingen
Vorm	Vorm	Hoekig / rond / vierkant / kegel / hol / bol tweedimensionaal / driedimensionaal
	Vormsoort	Geometrisch / organisch - open / gesloten - abstract / figuratief / decoratief
Compositie	Compositiegrondvorm	Centraalbouw (cirkel) / langsbouw (langwerpig)
	Compositie kwaliteit	Statisch / dynamisch / harmonie
	Symmetrie	Symmetrisch / asymmetrisch
	Ritme	Herhaling / vormrijm
Kleur	Kleursoort	Primair / secundair / tertiair
	Kleuren	Monochroom / polychroom
	Kleurcontrast	Licht-donker / koud-warm / complementair
Schaal	Maat / Formaat	Afmeting / hoogte / modules (elementen)
	Proportie	Verhoudingen / <i>Gulden Snede</i>
	Omgeving	Plaatsing / groepering / afstand
Licht	Licht	Natuurlijk licht / lichtinval/ reflectie
	Donker	Schaduw / contrast / plasticiteit
	Transparantie	(Half) doorschijnend / licht doorlatend
Ruimte	Binnen - buiten	Open / gesloten / omsloten
	Dimensie	Hoogte / breedte / diepte
	Tweedimensionaal	Suggestie van dieptewerking of plasticiteit (licht / schaduw)
Bouwmaterialen	Halfruimtelijk	Reliëf
	Driedimensionaal	Ruimtelijkheid / plasticiteit / volume
	Materiaal	Industrieel / ambachtelijk / Natuurlijk (organisch) / kunststof / glas / keramiek / / staal / beton / baksteen / textiel / Innovatieve materialen
Bouwkundige technieken	Materie - Massa - Materialiteit - karakter	Opengewerkt / grof / ruw / gepolijst
	Structuur / Textuur	Opbouw van gevel, wand of plattegrond
	Geleding Constructie	Krachten / dragende constructie / hangende constructie / skeletbouw / stapelen / 'blob'

KUNST ANALYSEREN: BEELDENE BEGRIPPEN

I: VOORSTELLING: (WAT?): waar gaat het over/verhaal/plot/inhoud/thema/boodschap of concept

II: FILMTECHNISCHE VORMGEVING (HOE?): Hoe wordt het verhaal vormgegeven door middel van filmtechnische vormgeving: met welke, voor film specifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven? Cinematografie, montage, art-direction en geluid.

- Spel (acteren) → zie theatrale middelen.
- Theatervormgeving → zie theatrale middelen

MUZIEK

VORMGEVING

Toonhoogte

Toonduur

Tempo

Dynamiek

Klankkleur

Vorm en
vormelementen,
Compositie

Muziekvoorstelling

Zie ook
theaterspel-/vormgeving

MUZIKALE VORMGEVINGSMIDDELEN

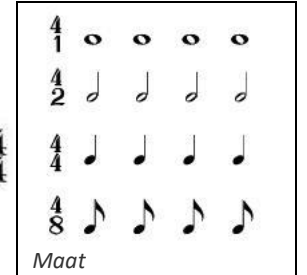
TIJD:

Cadans of **beat** is een regelmatige geleding van tijd in de muziek. Een cadans of beat kun je vergelijken met het regelmatige bewegen van een hartslag, de ademhaling, het dag-nacht ritme, eb-vloed ritme.

TOONDUUR is de lengte, de tijdsduur van klanken en is bepalend voor maat en ritme. Accenten in de cadans zijn een voorbeeld van **maatvoering**.

- **Maat** of **metrum** is de indeling van de muziek in gelijke eenheden van één of meerdere tellen.

Hier zitten vier tellen in een maat, waarbij de kwartnoot één tel duurt

- **Metrum** is een vaste combinatie van beklemtoonde en onbeklemtoonde tellen ofwel lange of korte lettergrepen. Dit lijkt op wat in verzen of gedichten voorkomt. Elk woord van meer dan één

lettergreep en elke tekst bevat beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen. De beklemtoonde noemt men *heffing*, de onbeklemtoonde *daling*. Het metrum is een vast schema, het regelmatig afwisselen van heffingen en dalingen. In de muziek is dit de **maatsoort**. De maatsoort wordt genoteerd aan het begin van elk muziekstuk met behulp van twee (schuin) boven elkaar genoteerde getallen: 3/4, 4/4 etc. Het (eerste) bovenste getal is bepalend en geeft het aantal tellen in een maat aan en het onderste getal geeft een

Metrum: vaste versvoet van heffingen en dalingen

Heffingen worden aangegeven met een streepje (—), dalingen met een boogje (∪) vb zie: <http://cambiumned.nl/rijm.htm>

Table 3: Classical Poetic Metre

	metrical foot	poetic syllables	musical notation	groups of beats	equivalent time signatures
duple	dactyl	— ∪ ∪		2 + 2	2/4
	anapest	∪ ∪ —		2 + 2	2/4
triple	trochee	— ∪		2 + 1	3/8
	iamb	∪ —		1 + 2	3/8

©1994 Encyclopaedia Britannica, Inc.

Encyclopaedia Britannica Online. Web. 30 Jul. 2014.

<http://www.britannica.com/EBchecked/media/61527>

indicatie van het tempo. Bijvoorbeeld een tweekwartsmaat (2/4 - mars), driekwartsmaten (3/4 deze heeft 3 tellen in de maat, en de *kwartnoot* duurt één tel waarbij het hoofdaccent op de eerste tel komt, bijv. wals en mazurka) en vierkwartsmaten (4/4, tango).

- **Ritme** zijn de muzikale patronen in de tijd, de korte en lange tonen in de maatsoort. Deze kunnen gevarieerd zijn. Daarbij kunnen regelmatige accenten gelegd worden maar ook juist accenten op onverwachte manieren verlegd worden, dat zijn de **Syncopen**: verspringende accenten niet op maar net voor of net na de tel.

TEMPO is de snelheid waarmee muziek wordt uitgevoerd, dat kan snel (hoog tempo) of langzaam (laag tempo) zijn bijvoorbeeld. Ook kunnen er tempowisselingen zijn waarbij vertraagd of versneld wordt. Bij veel modernere muziek (popmuziek) wordt het tempo door middel van een getal aangegeven, dat vertelt hoeveel tellen er in een minuut gaan (**Beats per minute**, oftewel **BPM**). Wanneer je bijvoorbeeld "♩=60" ziet staan, weet je dat het je het stuk moet spelen met een tempo van 60 kwartnoten per minuut (oftewel één per seconde).

In de klassieke muziek zul je vaker Italiaanse termen tegenkomen. Deze zijn niet zo exact als de BPM. Hieronder de meest gebruikte termen, van zeer langzaam tot zeer snel:

Largo: langzaam, "breed"

Andante: rustig gaand,

Moderato: matig,

Allegro: vlug en levendig,

Presto: zeer snel,

LET OP! ritme en tempo zijn twee verschillende fenomenen, een muziekstuk kan langzaam zijn, terwijl er toch snelle ritmische bewegingen binnen het lage tempo kunnen zijn.

Classificatie van ritmisch metrum

Table 4: Classification of Rhythmic Metre

poetry	metrical foot	musical notation
— ∪	trochee	
∪ —	iamb	
— ∪ ∪	dactyl	
∪ ∪ —	anapest	
— —	spondee	
∪ ∪ ∪	tribrach	

©1994 Encyclopaedia Britannica, Inc.

Encyclopaedia Britannica Online. Web. 30 Jul. 2014.

<http://www.britannica.com/EBchecked/media/61528>

GELUID:

Vanuit een natuurkundig perspectief bestaat muziek of geluid uit (lucht)trillingen. Geluid - dus ook muziek - heeft kenmerken als duur, hoogte, sterkte, kleur en karakter.

TOONDUUR is zoals bij TIJD reeds aangegeven: de lengte ofwel de tijdsduur van klanken.

TOONHOOGTE is de hoogte van klanken, instrumenten en/of stemmen. De toonhoogte wordt aangegeven door noten, genoteerde klanken. Daarbij wordt een notenbalk gebruikt als notatiesysteem.

Elementen die met toonhoogte te maken hebben zijn akkoorden (samenklanken van twee of meer tonen), harmonie (de rangschikking van akkoorden), dissonant, consonant, een- en meerstemmigheid, homofonie en polyfonie.

Melodie is een opeenvolging van klanken van verschillende toonhoogte, in een bepaald ritme en kan als een herkenbaar geheel ervaren worden.

DYNAMIEK (KLANKSTERKTE): Dynamiek is de klanksterkte van de muziek (decibels): hard en zacht en alles wat daartussen ligt, inclusief de overgangen van hard naar zacht of omgekeerd.

KLANKKLEUR of timbre is het aspect, dat twee even hoge en even sterke tonen toch heel verschillend kunnen klinken. Dezelfde toon op een viool gespeeld of op een piano geeft een andere klankkleur. Klankkleur of timbre is dus de eigen kleur, karakter van de individuele stem of het individuele instrument, van licht en helder tot vol en zwaar. Zo kan de ene sopraan licht en helder klinken, een andere sopraan donker en dramatisch. Ook de combinatie van verschillende stemmen en instrumenten levert eveneens een eigen klankkleur op: koor, strijkorkest, symfonieorkest, blaasorkest (harmonieorkest, fanfare), pop-band en/of combinaties hiervan hebben alle een eigen, karakteristieke klank.

Klankkarakter ontstaat door de manier waarop de toon tot stand komt, onderhouden wordt en ten einde komt: een vioolklank die pizzicato gespeeld wordt of met of zonder vibrato klinkt steeds weer anders. Of een klank uitdeint of abrupt stopt zorgt eveneens voor een ander klankkarakter.

VORM EN VORMELEMENTEN, COMPOSITIE

Met de genoemde vormgevingsmiddelen (toonhoogte, toonduur, dynamiek en klankkleur) creëren componisten muziekstukken, composities. Een aantal compositie- elementen en compositievormen zijn:

- **Een motief** is een klein melodisch of ritmisch gegeven dat als basis dient voor een compositie (denk bijvoorbeeld aan de eerste vier noten van de vijfde symfonie van *Ludwig von Beethoven*: ■■■_). Een motief kan onderdeel uitmaken van een muzikaal thema.
- **Een thema** is een muzikale zin die bepalend is voor een muziekstuk en die gedurende het stuk meerdere keren voorkomt, al dan niet als variatie. Een thema kan één of meerdere motieven bevatten.
- **Een symfonie** is een instrumentale compositie, gespeeld door een symfonieorkest. De eerste symfonieën werden gecomponeerd in de klassieke periode, de achttiende eeuw. De klassieke symfonie bestaat uit vier delen: snel-langzaam-menuet-snel. Het menuet is van oorsprong een niet al te snelle dans in driekwartsmaat.
- **Een lied**, in de popmuziek vaak 'song' genoemd, is een vocale compositie, in de volgende opbouw:
 - **intro**, de inleiding
 - **couplet**, dit is het gedeelte van een lied dat steeds terugkeert, waarvan de melodie gelijk blijft, met een steeds andere tekst voor de verschillende coupletten.
 - **refrein**, dit wordt gezongen na elk couplet en heeft steeds dezelfde melodie en tekst.
 - In de popsongs wordt er vaak een **bridge** aan toegevoegd, een gedeelte dat qua melodie en tekst slechts één keer voorkomt.

In de klassieke muziek wordt er een verschil gemaakt tussen het volkslied en het gecomponeerde lied, het zogenaamde kunstlied. Het volkslied is vaak eenvoudig van opzet en heeft over het algemeen een beperkte omvang. Het kunstlied is complexer van structuur en is vaak bedoeld om solistisch uit te voeren. In klassieke liederen komt lang niet altijd een refrein voor, vaak gaat het om coupletliederen.

- CvE. *Syllabus kunst vwo* - versie 2015. www.examenblad.nl

- P. Van Beek, Y. de Bont, L. Hulstaert, I. Jacobs, L. Oversteyns . (2005). *Uit de kunst 1*. Mechelen, Uitgeverij Wolters Plantyn

- <http://muziek-en-film.infonu.nl/diversen/96871-maat-ritme-en-tempo.html>

- P. Crossley-Holland. Metre. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/501914/rhythm/64632/Metre>.

Kunstanalyse: een voorbeeld

Kunst analyseren vergt goed, nauwkeurig observeren, hoofd- en bijzaken onderscheiden, kennis van kunstbegrippen, zelfstandig nadenken (redeneren), bronnenonderzoek en kritisch en creatief denken. Hieronder zie je een voorbeeld van een kunst analyse. Dit is niet een voorbeeld dat je klakkeloos kunt/moet navolgen, maar het kan helpen inzicht in kunst analyseren te geven.

I – Bart Hess

Ik heb voor deze kunstenaar gekozen omdat ik in veel van zijn werk mijn werk mijn idee 'gevangen in/vervormd door mode' terugzie. Voor deze analyse heb ik het volgende werk uitgekozen, dat een onderdeel is van de *STRP mutants*-collectie.

A Beschrijven:

1. Vorm:

Het werk is een still uit een film. Het is een multidisciplinair werk, omdat er zowel mode, film als muziek in gebruikt wordt. In de film zie je een persoon die omhuld is met een glanzende latex laag. Deze laag is rekbaar, maar wel erg strak om het lichaam. In de film maakt de persoon allerlei bewegingen in het latex. Afgaande op de vorm van het latex staat de persoon in een pose waarbij hij zijn hoofd naar achter in zijn nek gelegd heeft en waarbij hij zijn armen voor zich houdt met de ellebogen naar buiten gericht. Het werk is driedimensionaal. Het latex is bruinachtig van kleur, de achtergrond is lichter dan het werk zelf. Behalve dit licht-donker contrast is de achtergrond vrij neutraal, doordat de kleur zelf qua toon lijkt op de kleur van het latex; het zijn allebei aardetinten. De belichting van het werk komt waarschijnlijk van boven, waardoor de bovenkant een stuk lichter en glanzender is dan de onderkant. De positie van waaruit de foto genomen is, is ongeveer op ooghoogte met de persoon in het latex. De persoon staat ongeveer in het midden van de foto, waardoor deze vrij symmetrisch is.

2. Verhaal:

Het werk stelt verandering, transformatie voor. De vorm die de mens met het latex maakt, verandert steeds door de beweging. Doordat het multidisciplinair is, laat het ook de verandering in de kunst zien, waarbij steeds meer kunstvormen, zoals mode, muziek en technologie, met elkaar verweven worden.

3. Functie:

Het werk is gemaakt voor het STRP Art & Technology Festival van 2011. Dit is een festival met tientallen verschillende jonge kunstenaars waarbij allerlei *experiences* gecreëerd worden en kunst, muziek en technologie verenigd worden.

4. Context:

Het werk is gemaakt in 2011, door een Nederlandse kunstenaar in Europa. In deze tijd wordt er door kunstenaars veel geëxperimenteerd met verschillende kunstvormen.

B Analyseren:

De vorm van het werk, namelijk dat het multidisciplinair is, kan worden herleid naar het feit dat het gemaakt is voor een festival waar verschillende kunstvormen met elkaar verenigd worden. Dit multidisciplinaire past wel in de hedendaagse cultuur, waarin steeds meer geëxperimenteerd wordt het verenigen van verschillende kunstvormen. Doordat de persoon in het latex beweegt, wordt de verandering weergegeven.

De kunstenaar heeft denk ik voor het strakke, glanzende materiaal gekozen omdat daardoor de bewegingen extra goed tot hun recht komen. Deze bewegingen zijn erg belangrijk voor hetgeen dat de kunstenaar heeft willen weergeven, namelijk verandering.

C Interpretieren:

Het concept van het werk, namelijk verandering, zie ik wel terug in het werk. Ook vind ik dat het concept erg past bij de hedendaagse maatschappij waarin alles, en speciaal de techniek, ontzettend snel verandert. Daarom heeft de kunstenaar denk ik ook voor het glanzende, plastische materiaal gekozen; dit past bij het technologische, industriële tijdperk waarin we leven. Het materiaal lijkt haast wel op de buitenkant van een auto of een mobieltje.

In het werk wordt ook de donkere, beklemmende kant van verandering belicht; doordat alles om ons heen zo snel verandert, herkennen we niet altijd meer de vertrouwde dingen terug. Dit kan beklemmend zijn, doordat je het gevoel hebt dat de wereld om je heen sneller verandert dan jij en je dus achterloopt. Dit beklemmende gevoel wordt, naar mijn mening, erg goed uitgedrukt in de pose waarin de persoon staat en dan vooral in het hoofd. Het lijkt wel of de persoon gek is geworden van alle veranderingen om hem heen en in uiterste wanhoop zijn gezicht naar boven richt en het uit schreeuwt. Deze schreeuw is echter niet te horen, omdat hij gevangen zit in het plastic. Dit strakke plastic drukt naar mijn mening ook iets beklemmends uit; het zit strak om de persoon gewikkeld en het laat geen lucht door, waardoor het onmogelijk is om te ademen. Dit heeft te maken met de paniek die vaak volgt op een beklemmend gevoel, paniek waardoor je gaat hyperventileren en bijna geen lucht meer krijgt.

Tenslotte geeft het plastic ook de grenzen weer van verandering; de persoon kan alle bewegingen maken, maar wordt daarbij wel begrensd door de grootte van het plastic. Dit duidt op de grenzen van de technologie; we denken vaak dat we alles kunnen oplossen, maar er zijn grenzen aan onze mogelijkheden.

D. Kunstenaar in relatie tot mijn eigen werk:

Toen ik het werk de eerste keer zag, als plaatje, still dus niet als film, herkende ik niet meteen het concept dat de kunstenaar bedoeld had weer te geven. Nu ik de film echter heb gezien en het concept heb gelezen, vind ik dat hij er goed in geslaagd is om zijn concept op een duidelijke en ook esthetische manier weer te geven. Ik vind dat hij een mooie middenweg heeft gevonden tussen aan de ene kant het duidelijk weergeven van de gedachte achter het kunstwerk en aan de andere kant de mooie vormgeving. Als ik iets maak vind ik het op de eerste plaats belangrijk dat het uiterlijk van het werk mooi of interessant is; in ieder geval dat het uitnodigt om ernaar te kijken. Naast dit uiterlijk wil ik ook altijd op een duidelijke, maar niet clichématige, manier mijn concept weergeven. Ik vind dat Bart Hess hier erg goed in geslaagd is.

Deze balans tussen uiterlijk en 'innerlijk' van het werk was echter niet de eerste reden waarom ik het bij mijn concept vond passen. Dat was namelijk het gevoel dat ik bij het werk kreeg toen ik het de eerste keer zag. Een mens in een strakke, benauwde omgeving deed mij denken aan mijn eigen concept, waarbij ik de ongemakkelijke, rauwe kant van de mode probeer weer te geven. Op het gebied van het concept verschilt mijn werk sterk van dit werk van Bart Hess, maar het gevoel dat voor mij in dit werk zit, komt wel overeen met mijn concept.

S.Poelman.

EXTRA TOELICHTING OP KUNSTANALYSE: MIDDELEN VOOR DE VORMGEVING

Inhoud

BEELDENDE KUNST EN VORMGEVING

- I.** Voorstelling: wat wordt afgebeeld? Is er een onderwerp, verhaal, thema, boodschap, concept?
- II.** Vormgeving: hoe wordt de voorstelling afgebeeld/ vormgegeven door middel van beeld? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?
- III.** Materiaal/techniek: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling/het gebouw/object/affiche vormgegeven?

DRAMA (THEATER)

- I.** Voorstelling: waar gaat het theaterstuk over, wat is de inhoud, het verhaal, het thema, het concept, de boodschap?
- II.** Vormgeving: hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?
- III.** Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

DANS

- I.** Voorstelling: waar gaat het dansstuk over: wat is de inhoud, het verhaal, het thema, de boodschap of het concept?
- II.** Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?
- III.** Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

MUZIEK

- I.** Voorstelling/concert/muziektheaterstuk: waar gaat het muziekstuk over? Is er een verhaal, een tekst, een buitenmuzikaal gegeven, een sfeer?
- II.** Vormgeving : hoe wordt de voorstelling/het concert/het muziektheaterstuk vormgegeven door middel van muziek?
- III.** Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

FILM

- I.** Voorstelling: waar gaat de film over, wat is de inhoud, het verhaal, het thema, de boodschap?
- II.** Vormgeving: hoe wordt de film vormgegeven door middel van:
 - a. Filmtechnische vormgeving: vormgeving door middel van filmeigen technieken, camera en montage
 - b. spel
 - c. theatervormgeving?

Bron: KUNST (BEELDENDE VORMGEVING/ DANS/DRAMA/MUZIEK/ALGEMEEN VWO | syllabus 2019 Versie 2, juli 2017

BEELDENDE KUNST EN VORMGEVING

- Beeldende kunst of autonome kunst: schilderkunst, beeldhouwkunst, fotografie, video etc.
- Vormgeving of toegepaste kunst: architectuur, design, affiches, mode etc.

I. Voorstelling: wat wordt afgebeeld? Is er een onderwerp, verhaal, thema, boodschap, concept?

II. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling afgebeeld/ vormgegeven door middel van beeld? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?

III. Materiaal/techniek: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling/het gebouw/object/affiche vormgegeven?

I. Voorstelling

Wat wordt afgebeeld? Voorstellingen zijn onderwerpen en/of thema's als stilleven, landschap, portret etc., naar de waarneming of naar de fantasie. De voorstelling kan (eventueel via symbolen, kleuren, attributen etc.) verwijzen naar een achterliggend idee, een specifiek personage, een verhaal (bijbels, mythologisch, historisch), een diepere betekenis of inhoud.

II. Vormgeving

Hoe wordt de voorstelling afgebeeld, beeldend vormgegeven? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?

Aspecten van beeldende vormgeving zijn **vorm, compositie, ruimte, licht en kleur.**

vorm

Denk daarbij aan tweedimensionale (vlak, plat) en driedimensionale vormen (ruimtelijk, plastisch), abstracte of figuratieve vormen, schematische, gestileerde, organische, geometrische vormen (zoals Mondriaan gebruikte) etc.

compositie

Dit is de ordening/plaatsing/groepering van de verschillende vormen op een vlak (evenwichtig, symmetrisch, asymmetrisch, dynamisch) of de plaatsing van driedimensionale vormen binnen een installatie.

ruimte

Dit gaat over ruimtelijkheid en plasticiteit bij driedimensionale vormen en de suggestie van dieptewerking of plasticiteit in tweedimensionale werken.

Suggestie van dieptewerking ontstaat vooral door (lijn)perspectief (met als bijzondere varianten het vogelvlucht- of kikkorsperspectief). Suggestie van plasticiteit ontstaat door licht en schaduw.

licht

Dit gaat over de werking van echt licht op driedimensionale vormen en de effecten van licht bij architectuur (glas) of over de suggestie van licht in tweedimensionale werken:

natuurlijk licht, kunstlicht (kaars, lamp), licht-donkercontrasten / clair-obscur (bijvoorbeeld bij Rembrandt), schaduw, plasticiteit, stofuitdrukking (suggestie van textuur van stoffen als fluweel, marmer, glas etc. door virtueuze lichtbehandeling).

kleur

Denk daarbij aan kleursoort (rood, geel, groen etc.), helderheid, verzadiging, kleurencirkel (bijvoorbeeld die van Johannes Itten, docent aan het Bauhaus), kleurcontrasten, kleursymboliek, verschillende soorten van kleurmenging etc.

III. Materiaal/Techniek

materiaal

Hierbij gaat het om het materiaal waarmee de kunstenaar gewerkt heeft, bijvoorbeeld: hout, verf, glas, textiel, baksteen, drukinkt, klei, marmer enz.

Het materiaal betreft ook de gereedschappen waarmee is gewerkt zoals hamer, kwast, potlood, enz.

techniek

De techniek is de manier waarop het materiaal wordt verwerkt. Bijvoorbeeld: tekenen, hakken, fotograferen, borduren, gieten.

hanteringwijze

De hanteringwijze is de manier waarop de kunstenaar zijn materiaal gebruikt. Dit bepaalt hoe het werk overkomt, bijvoorbeeld: grof of fijn, glad of ruw, snel of doordacht.

DRAMA (THEATER)

I. Voorstelling: waar gaat het theaterstuk over, wat is de inhoud, het verhaal, het thema, het concept, de boodschap?

II. Vormgeving: hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?

III. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling: waar gaat het theaterstuk over, wat is de inhoud, het verhaal, het thema, het concept, de boodschap?

De inhoud van veel theaterstukken is gebaseerd op een (historische of eigentijdse) tekst. *Lucifer* van Joost van den Vondel kan worden uitgevoerd met de oorspronkelijke tekst, maar ook naar een eigentijdse, bewerkte tekst. De tekst kan gebaseerd zijn op een boek of film, of volledig nieuw zijn en speciaal geschreven. De tekst kan zijn voortgekomen uit improvisatie van de acteurs, of instant worden geïmproviseerd tijdens de voorstelling.

Ook zijn er theatervormen waarin tekst nauwelijks of geen rol speelt: denk aan fysiek theater, mime, slapstick etc.

De inhoud van een theaterstuk kan worden gevat in de zgn. **spelgegevens**, die kunnen worden samengevat in de **5 w's**:

wie

De verschillende personages in het stuk, types (personages met één of hoogstens twee karaktereigenschappen, zoals Batman), karakters (personages met meerdere karaktereigenschappen, vaak met een karakterontwikkeling, zoals Hamlet).

wat

Het plot, het conflict, de spanningsopbouw: inleiding, opbouw, climax, afloop.

waar

De plaats, ruimte, locatie waar de handeling zich afspeelt.

waarom

Het motief, de beweegredenen van de handeling (zoals: waarom wil Mutter Courage geen vrede? Ze verdient namelijk haar geld met de oorlog).

wanneer

Het wanneer gaat over tijd en tijdsverloop (plaatsing in de historische tijd en tijdsverloop in het stuk: chronologisch, fragmentarisch, tijdsprongen, flash back, flash forward).

II. Vormgeving: hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?

Spel kent de volgende aspecten:

het lichaam van de acteur

- mimiek (gezichtsuitdrukking),
- gebaren en bewegingen (zoals het trommelen met de vingers voor een nerveus type, of het waggelen van een dikke dame)
- lichaamshouding (zoals een stijve nek voor een koppig persoon, of het ingezakt zitten van een sloom figuur)
- handeling (roken, neuspeuteren, op het horloge kijken)

stemgebruik van de acteur

Door middel van het stemgebruik geeft de acteur mede vorm aan zijn personage. Denk hierbij aan:

- volume (hard of zacht)
- het accent (stads- of streekaccent)
- klankkleur (hoog en licht of zwaar en donker).
- intonatie (veel of weinig variatie in toonhoogte)
- het gebruik van klemtonen
- timing (langzaam of snel, pauzes)
- veel of weinig emotie in de stem

mise-en-scène

Hiermee bedoelt men het gebruik van het speelvlak door de acteurs, zoals de plaatsing van personages in het speelvlak, de blikrichtingen en het bewegen van de personages ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het speelvlak (de looplijnen). Ook het op- en afgaan van de personages hoort tot de mise-en-scène.

speelstijl

Onder speelstijl verstaat men een wijze van spelen, die over het algemeen kenmerkend is voor een bepaald theatergenre zoals melodrama (soap), realisme, absurdisme, slapstick of episch theater. De speelstijl kan ook gekoppeld zijn aan het regieconcept van de regisseur.

III. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

Hieronder verstaan we:

decor

Dit is de toneeltoerusting waarmee de plaats van handeling wordt voorgesteld, ook projecties kunnen tot het decor behoren.

kostuum

Onder kostuum verstaat men de kleding die hoort bij het personage en bij de context van het toneelstuk.

grime en hair styling

Dit gaat over de opmaak van het gezicht van de acteurs en hun haardracht: denk hierbij onder andere aan schmink, pruiken en littekens.

rekwisieten

Rekwisieten zijn voorwerpen die in een voorstelling gebruikt worden door de spelers, zoals een pen of een zwaard. Ook stoelen en tafels die op een toneel staan zijn rekwisieten.

attributen

Een attribuut is een speciaal rekwisiet, dat bij een rol hoort, zoals een liniaal voor een strenge juf, een scepter voor een koning, de lier van Apollo, de sleutels van Petrus. Daaraan kun je het personage herkennen.

belichting

Door middel van belichting van de speelplek zorgt men voor zichtbaarheid van wat zich afspeelt, maar ook voor een bepaalde sfeer. Belichting kan de aandacht van het publiek op een bepaalde handeling richten. Denk hierbij aan de kleur en de intensiteit van het licht.

muziek

Theatervoorstellingen kunnen worden begeleid door muziek, die net als belichting, voor een sfeer of bepaalde emotie kan zorgen. Denk aan bombastische muziek om een opschepper te karakteriseren, of minimalistische muziek als ondersteuning van een sterfscène.

geluid en geluidseffecten

Ook door middel van geluid kunnen scènes worden ondersteund of benadrukt. Denk hierbij aan wapengekletter bij vechtschènes of geluidsdecor/soundscapes met zwembadgeluiden om een zwembad te verbeelden.

enscenering

Een regisseur maakt bij het creëren van een theaterstuk keuzes ten aanzien van het geheel van spel van de acteurs en theatervormgeving. Dit noemt men de encenering.

toneelbeeld

Het toneelbeeld is een 'still' uit de voorstelling. Alles wat je ziet op een bepaald moment van het stuk hoort bij het toneelbeeld: het decor, de rekwisieten, de belichting en de positie van de acteurs daarin.

DANS

I. Voorstelling: waar gaat het dansstuk over: wat is de inhoud, het verhaal, het thema, de boodschap of het concept?

II. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?

III. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling

Dans kan, net als drama/theater een verhaal vertellen, dat gebaseerd is op een tekst van een auteur. Zo is het romantische ballet *Giselle* (1841) gebaseerd op een volkslegende die werd verwerkt tot een libretto voor het ballet.

Tot en met de negentiende eeuw was de academische theaterdans vooral verhalend, er werd een verhaal uitgebeeld. Vanaf het begin van de twintigste eeuw zien we, net als in de andere kunsten, een streven naar abstrahering: dans geeft dan een sfeer, stemming, thema, concept weer.

Voorbeelden van min of meer abstraherende dans zijn het ballet *Les Sylphides* (chor. Fokine, muz. Chopin, 1909) en het ballet *Serenade* (chor. Balanchine, muz. Tsjajkovski, 1934).

Van absolute dans spreken we als er geen sprake meer is van een stemming of sfeer als basis voor een abstract ballet. In absolute dans gaat het alleen nog om de dans zelf, om de pure, formele bewegingsconstructie. In de academische dans wordt George Balanchine gezien als de eerste choreograaf die absolute dans maakte, in de moderne dans is dat Merce Cunningham.

Zie verder, voor spelgegevens e.d., bij drama/theater.

II. Vormgeving in dans

Vormgeving in dans gebeurt door middel van de keuzes die een choreograaf maakt, of die door traditie zijn vastgelegd, in het gebruik van:

1. ruimte

2. tijd

3. kracht

1. Ruimte

Dans voltrekt zich altijd in ruimte. In de meest brede zin van het woord is ruimte de reële of virtuele plek, locatie, waar de danser danst. Ruimte kent een aantal aspecten, zoals:

richtingen In het horizontale vlak zijn er diverse richtingen waarin de danser de ruimte kan doorsnijden. Denk hierbij aan voor- en achterwaarts, zijwaarts en diagonaal. Ook de blikrichting (focus) van de danser is van belang.

hoogtelagen In het verticale vlak kan de danser zich bewegen in drie lagen: hoog, midden en laag. De lagen worden gedacht vanuit het bekken van de danser, dat als 'midden' wordt gezien. Dus springen is dan 'hoog' en zittend/liggend de grond gebruiken is 'laag'.

combinaties van richtingen, hoogtelagen en voortbeweging in de ruimte Op het moment dat een danser zich beweegt in de ruimte gebruikt hij richtingen en hoogtelagen. De variaties daarin kunnen leiden tot patronen (lijn, cirkel, slinger, spiraal, acht, etc.), vormen van het lichaam van de danser (groot, helemaal uitgestrekt of klein, helemaal in elkaar; rond of hoekig etc.). Ook de plaatsing van één danser in de ruimte, van meerdere dansers ten opzichte van elkaar (opstellingen zoals kring of rij), of de plaatsing van dansers t.o.v. decorstukken hoort hierbij.

2. Tijd

Dans voltrekt zich niet alleen in de dimensie ruimte, maar ook in tijd. Dans heeft een duur (acht maten voor een paar passen, avondvullend voor een sprookjesballet bijvoorbeeld), een tempo (van uiterst langzaam tot extreem snel), een ritme en maat (zie bij muziek). Kortom, dans maakt een bepaalde onderverdeling van de tijd zichtbaar.

3. Kracht

Dansers zetten altijd een bepaalde kracht in om te dansen. Dans is, vanuit kracht gezien, een spel dat

voortdurend gaande is tussen de krachtsinzet van de danser en de zwaartekracht die voortdurend inwerkt op zijn/haar lichaam. De ingezette kracht kan variëren van zeer sterk tot zeer zwak.

Aspecten van kracht zijn:

spanning (tonus) Om te kunnen bewegen moet de danser zijn spieren aanspannen en ontspannen, afhankelijk van de beweging die hij wil maken. Denk hierbij aan het optillen van een been, dat vraagt om de aanspanning van bepaalde spiergroepen en om de ontspanning van weer andere spiergroepen.

gewicht Het lichaam van de danser heeft een gewicht dat bewust kan worden ingezet. De danser kan bijvoorbeeld zijn gewicht inzetten om te vallen en te rollen, maar hij kan zijn gewicht ook ontkennen door heel licht te dansen of te springen.

aanzet, impuls Het karakter van een beweging hangt sterk af van de aanzet die de danser actief geeft aan de beweging: hij kan een sterke aanzet meegeven of een zeer lichte. Als de danser zelf inactief is en de aanzet van zijn beweging komt van buiten, dan spreken we van een impuls. Denk daarbij aan een duw van een andere danser, het in beweging gezet worden door een decorstuk bijvoorbeeld. Een choreograaf maakt bij het creëren van dans keuzes in de domeinen ruimte, tijd en kracht. Zodra het ontworpen dansmateriaal, dat vaak voortkomt uit improvisatie, is vastgelegd en herhaalbaar gemaakt, spreken we van een **danscompositie**. In samenhang met geluid en/of muziek, decor en kostuum, belichting en locatie ontwikkelt zich een betekenisvolle **choreografie**, die in theatrale context kan worden getoond.

Algemeen

danscompositie

Een choreograaf maakt bij het creëren van dans keuzes in de domeinen ruimte, tijd en kracht. Zodra het ontworpen dansmateriaal, dat vaak voortkomt uit improvisatie, is vastgelegd en herhaalbaar gemaakt, spreken we van een danscompositie.

choreografie

In samenhang met geluid en/of muziek, decor en kostuum, belichting en locatie ontwikkelt zich een betekenisvolle choreografie, die in theatrale context kan worden getoond.

III. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

Zie hiervoor bij Drama/Theater, III.

MUZIEK

I. Voorstelling/concert/muziektheaterstuk: waar gaat het muziekstuk over? Is er een verhaal, een tekst, een buitenmuzikaal gegeven, een sfeer?

II. Vormgeving : hoe wordt de voorstelling/het concert/het muziektheaterstuk vormgegeven door middel van muziek?

III. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling

De muziek in de middeleeuwen was overwegend vocaal, zowel religieus als wereldlijk. In de late middeleeuwen en in het begin van de Renaissance wordt de rol van het instrument steeds groter. De muziek kreeg, naast een gebruiksfunctie (begeleiding bij dans en feesten), een concertante functie (muziek om naar te luisteren). De mogelijkheden van instrumenten werden verkend en nieuwe compositietechnieken bedacht.

Programmamuziek ontstond in de negentiende eeuw. Onder programmamuziek verstaat men een instrumentale compositie waar een verhaal of gedicht aan ten grondslag ligt, anders dan absolute muziek waar het om de vorm gaat. Voorbeelden van absolute muziek zijn fuga en sonate.

Er zijn meerdere soorten programmamuziek:

- buitenmuzikale gegevens worden letterlijk nagebootst, denk bijvoorbeeld aan de *Danse Macabre* van *Camille Saint-Saëns* (geluiden die worden nagebootst: twaalf klokslagen, voetstappen, een haan).
- Ook komt het voor dat personen en/of gebeurtenissen worden gekoppeld aan een thema, voorbeelden hiervan zijn *Till Eulenspiegel* van *Richard Strauss* en *Peter en de wolf* van *Prokofiev*.
- Ook een combinatie van deze twee soorten programmamuziek is mogelijk, een voorbeeld daarvan is de *Symphonie Fantastique* van Hector Berlioz.

Absolute muziek noemt men die composities waarin de vorm voorop staat en die niet gebaseerd is op een verhaal of gedicht. Buitenmuzikale gegevens worden niet of nauwelijks gebruikt in deze muziek. Voorbeelden van absolute muziek zijn fuga en sonate.

II. Vormgeving

Vormgeving in muziek gebeurt door de keuzes die een componist maakt in het gebruik van:

1. Toonhoogte
2. Toonduur
3. Tempo
4. Dynamiek (klanksterkte)
5. Klankkleur
6. Vorm en vormelementen

1. Toonhoogte

Toonhoogte is de hoogte van klanken, instrumenten en/of stemmen. De toonhoogte wordt aangegeven door noten, genoteerde klanken. Een **melodie** is een opeenvolging van klanken van verschillende toonhoogte, in een bepaald ritme, die als een herkenbaar geheel kan worden ervaren. Elementen die met toonhoogte te maken hebben zijn akkoorden (samenklanken van twee of meer tonen), harmonie (de rangschikking van akkoorden), dissonant, consonant, een- en meerstemmigheid, homofonie en polyfonie.

2. Toonduur

Toonduur is de lengte, de tijdsduur van klanken. Toonduur is bepalend voor de volgende aspecten: **maat**

Dit is de indeling van de muziek in gelijke eenheden van één of meerdere tellen; bekend zijn tweekwartsmaten (2/4, mars), driekwartsmaten (3/4, wals en mazurka bijvoorbeeld) en vierkwartsmaten (4/4, tango).

ritme Dit is de afwisseling van korte en lange tonen en de accenten die hierin gelegd worden. Een bijzonder ritmisch gegeven is de syncope: een verschuiving van het accent, waardoor het accent niet óp de tel maar ná de tel ligt.

3. Tempo

Tempo is de snelheid van een muziekstuk. Muziekstukken kunnen snel of langzaam worden gespeeld (hoog of laag tempo) en er kan sprake zijn van tempowisselingen waarbij vertraagd of versneld wordt. In de popmuziek wordt tempo aangeduid met BPM (= Beats Per Minute)

Opmerking: ritme en tempo zijn twee verschillende fenomenen, een muziekstuk kan langzaam zijn, terwijl er toch snelle ritmische bewegingen binnen het lage tempo kunnen zijn.

4. Dynamiek (klanksterkte)

Dynamiek is de klanksterkte van de muziek (decibels): hard en zacht en alles wat daartussen ligt, inclusief de overgangen van hard naar zacht of omgekeerd.

5. Klankkleur, timbre

Klankkleur of timbre is de eigen kleur, karakter van de individuele stem of het individuele instrument, van licht en helder tot vol en zwaar. Zo kan de ene sopraan licht en helder klinken, een andere sopraan donker en dramatisch.

Ook de combinatie van verschillende stemmen en instrumenten levert een eigen klankkleur op: koor, strijkorkest, symfonieorkest, blaasorkest (harmonieorkest, fanfare), pop-band en/of combinaties hiervan hebben alle een eigen, karakteristieke klank.

6. Vorm en vormelementen, compositie

Met de genoemde vormgevingsmiddelen (toonhoogte, toonduur, dynamiek en klankkleur) creëren componisten muziekstukken, composities. Een aantal compositie- elementen en compositievormen zijn:

motief

Een motief is een klein melodisch of ritmisch gegeven dat als basis dient voor een compositie (denk bijvoorbeeld aan de eerste vier noten van de vijfde symfonie van *Ludwig von Beethoven*: ■■■__). Een motief kan onderdeel uitmaken van een muzikaal thema.

thema

Een thema is een muzikale zin die bepalend is voor een muziekstuk en die gedurende het stuk meerdere keren voorkomt, al dan niet als variatie. Een thema kan één of meerdere motieven bevatten.

symfonie

Een symfonie is een instrumentale compositie, gespeeld door een symfonieorkest. De eerste symfonieën werden gecomponeerd in de klassieke periode, de achttiende eeuw. De klassieke symfonie bestaat uit vier delen: snel-langzaam-menuet-snel. Het menuet is van oorsprong een niet al te snelle dans in driekwartsmaat.

Lied

Een lied in de popmuziek vaak 'song' genoemd, is een vocale compositie, in de volgende opbouw

- intro, de inleiding
- couplet, dit is het gedeelte van een lied dat steeds terugkeert, waarvan de melodie gelijk blijft, met een steeds andere tekst voor de verschillende coupletten.
- refrein, dit wordt gezongen na elk couplet en heeft steeds dezelfde melodie en tekst.
- In de popsongs wordt er vaak een bridge aan toegevoegd, een gedeelte dat qua melodie en tekst slechts één keer voorkomt.

In de klassieke muziek wordt er een verschil gemaakt tussen het volkslied en het gecomponeerde lied, het zogenaamde kunstlied. Het volkslied is vaak eenvoudig van opzet en heeft over het algemeen een beperkte omvang. Het kunstlied is complexer van structuur en is vaak bedoeld om solistisch uit te voeren. In klassieke liederen komt lang niet altijd een refrein voor, vaak gaat het om coupletliederen.

III. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

Zie hiervoor bij Drama/Theater, III.

FILM

I. Voorstelling: waar gaat de film over, wat is de inhoud, het verhaal, het thema, de boodschap?

II. Vormgeving: hoe wordt de film vormgegeven door middel van:

- filmtechnische vormgeving: met welke, voor film specifieke, technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?
- spel² (acteren en mise-en-scène)
- theatervormgeving³ (voor art-direction en geluid)

² Voor de voorstelling/ inhoud en de vormgeving van film door middel van spel: zie bij drama/theater.

³ Voor de voorstelling/ inhoud en de vormgeving van film door middel van theatervormgeving: zie bij drama/theater.

I. Voorstelling: waar gaat de film over, wat is de inhoud, het verhaal, het thema, de boodschap?

De eerste films eind negentiende eeuw waren puur registrerend, het vastleggen van alles dat kon bewegen. Daarna volgden films met een verhaal, maar eigenlijk was dit meer gefilmd theater. In daarop volgende fasen speelden cameravoering en montage een steeds grotere rol. Hiermee werd de werkelijkheidsbeleving gemanipuleerd. Het verhaal of de betekenis kan ook ontstaan door het verband dat de kijker legt tussen de beelden.

Aan het begin van de twintigste eeuw werd geëxperimenteerd met abstractie (vergelijkbaar met de ontwikkeling in de andere kunsten). Volledig abstracte films worden absolute films genoemd.

De absolute film bestaat uit beelden die niet (meer) refereren aan de werkelijkheid.

II. Filmtechnische vormgeving:

Specifiek voor film is de vormgeving door middel van:

1. Cameravoering, opnametechniek

Hiertoe behoren:

camerastandpunt

neutraalperspectief: het onderwerp wordt op ooghoogte in beeld gebracht

kikkerperspectief: het onderwerp wordt van onderaf in beeld gebracht

vogelperspectief: het onderwerp wordt van bovenaf in beeld gebracht

camerabeweging

horizontale, verticale of draaiende beweging van de camera

camera-afstand

Hierbij gaat het om het kader dat de regisseur/cameraman kiest: close up: vaak een deel van het lichaam, meestal het gezicht; of een voorwerp geïsoleerd uit zijn omgeving medium-shot: personen worden getoond van hoofd tot middel long shot: personen ten voeten uit distant shot: opname van zeer grote afstand, personen of objecten zie je als stipjes

cameraperspectief

Hierbij gaat het om de persoon van waaruit de gebeurtenis wordt geregistreerd: objectief: de camera registreert wat er gebeurt. Je ziet de situatie van enige afstand, als toeschouwer, niet als betrokkene subjectief: de kijker kijkt mee met een van de acteurs, hij ziet wat hij/zij ziet

scherpstelling

De keuze voor het deel van het beeld waarop de camera scherpstelt

zwart-wit/kleur

Hierbij gaat het over keuzes voor contrast en kleurscherpte

2. Montage

Hierbij gaat het om de ordening van opgenomen beeld en geluid. Ook kan het gaan om toevoegingen aan het gefilmde materiaal (bijvoorbeeld: geluiden, beeldmanipulatie, animatie). Beelden kunnen door de manier waarop ze achter elkaar staan of 'geordend' zijn een bepaalde betekenis krijgen (bijvoorbeeld de montages van Eisenstein of de douchescène uit *Psycho*). Special effects kunnen, behalve op de set, ook in de montage worden gecreëerd. Denk daarbij aan digitale technieken, zoals de slow motion bij *The Matrix*

3. Art direction - zie 'mise-en-scène' bij 'vormgeving' drama/theater en alle aspecten van theatervormgeving bij drama/theater

4. Geluid - zie 'theatervormgeving' bij drama/theater

HET LEREN ANALYSEREN VAN TOETSVRAGEN

Voor Leerlingen	(INDELING VOLGENS TAXONOMIE VAN BLOOM - van eenvoudig naar complex leren)			
	niveau	Werkwoorden die gedrag beschrijven (denkvaardigheden)	Vb van vraagformuleringen	% in kua examen
Kennis	Onthouden	herkennen (Identificeren) herinneren (Terughalen van eerder verworven kennis)	Noem...aspecten/kenmerken Beschrijf...	••
Kennis Toepassen	Begrijpen	Interpreteren (verhelderen, parafraseren, representeren, vertalen) toelichten (illustreeren, concretiseren) classificeren (categoriseren, samenvoegen) samenvatten (abstraheren, samenvoegen) afleiden (concluderen, extrapoleren, invoegen, voorspellen) vergelijken (onderscheiden, in kaart brengen, relateren) uitleggen (modellen construeren)	Beschrijf aan de hand van.... Leg uit waarom... Leg uit hoe/op welke manier Leg uit wat bedoeld wordt met... Typeer.... Geef de oorzaken van... Beschrijf in eigen woorden....	•••
Toepassen	Toepassen	uitvoeren implementeren (gebruiken)	Maak duidelijk aan de hand van.. Toon aan, aan de hand van... Bedenk hoe.... (dit alles bij <i>nieuwe</i> voorbeelden)	•••
Inzichtelijk Toepassen	Analyseren	differentiëren (verschillen zien, onderscheiden, focussen, selecteren) organiseren (verbanden zien, integreren, hoofdlijnen zien, ontleden, structureren) attributioneren (deconstrueren)	Leg uit aan de hand van een (nieuw) voorbeeld hoe... Maak een onderscheid tussen... Verklaar de verschillen tussen..... Breng in... verband met...	••••
Inzicht	Evalueren	checken (coördineren, ontdekken, monitoren, testen) bekritiseren (beoordelen)	Beargumenteer... Onderbouw aan de hand van.... Verdedigen... Beoordeel... Bekritiseer...	•
Inzicht wendbaar toepassen	(Creëren)	genereren (hypothese opstellen) plannen (ontwerpen) produceren (construeren)		

LET OP: bij de examenvragen zie je vaak dat meerdere soorten vragen gecombineerd worden.

Kennis Toepassen en **Toepassen** en **inzichtelijk toepassen** worden het meest gebruikt. Daarbij wordt heel vaak gebruik gemaakt van de begrippenlijst voor kunstanalyse. Je moet dan een voorbeeld analyseren, en dan bijvoorbeeld iets toelichten aan de hand van twee muzikale middelen; drie aspecten van de vormgeving etc.

Op de volgende bladzijde staan drie voorbeeldvragen en antwoorden helemaal uitgelegd.

Kennis Toepassen	Der neue Orpheus past in het modernisme. 1: Noem drie manieren waarop je dat in de muziek kunt horen.
Toepassen	Weill vond evenals Bertold Brecht, met wie hij jarenlang zou samenwerken, dat kunst nauw verbonden moest zijn met de maatschappij. Ook tekstdichter Goll deelde deze visie. 2: Leg uit hoe deze visie is uitgewerkt in Der neue Orpheus.
Inzichtelijk Toepassen	De wijze waarop Balanchine het verhaal in deze scène heeft verbeeld is typerend voor het genre 'modern ballet'. 3: Geef twee voorbeelden uit de scène waarvoor dat geldt.

VRAAGVOORBEELD 1: BEGRIJPEN = KENNIS TOEPASSEN

(bronnen) Geluidsfragment 1, tekst 7 en 8. In 1925 schreef de Duitse componist Kurt Weill de cantate *Der neue Orpheus*. In geluidsfragment 1 hoor je daaruit een gedeelte.

Der neue Orpheus past in het modernisme.

1: Noem drie manieren waarop je dat in de muziek kunt horen.

Deze vraag is gericht op het begrijpen van modernisme in de muziek:

Kennis - van de kenmerken van het modernisme (deze moet je onthouden hebben)

Toepassen - door deze kenmerken in de muziek aan te wijzen (deze moet je dus begrijpen). Daarvoor moet je weten welke begrippen je kunt hanteren om muzikale aspecten te beschrijven.

Maximumscore 3. Drie van de volgende:

- De **melodie** van de zangstem en de begeleiding staan op zichzelf en lijken een onafhankelijk verloop ten opzichte van elkaar te hebben.
- **Dissonante samenklanken.**
- **Opvallende ritmische accenten of sterke nadruk op ritme**
- **veel gebruik van slaginstrumenten**
- **tonaliteit:** gebruik van verschillende **toonsoorten** binnen één muzikale zin (niet eenduidig qua toonsoort en/of niet duidelijk in majeur- of mineurtoonladder gecomponeerd).

VRAAGVOORBEELD 2: TOEPASSEN = BEGRIPPENKENNIS TOEPASSEN OP NIEUWE VOORBEELDEN

(bron) Tekst 7 en 8. Weill vond evenals Bertold Brecht, met wie hij jarenlang zou samenwerken, dat kunst nauw verbonden moest zijn met de maatschappij. Ook tekstschrijver Goll deelde deze visie.

2: Leg uit hoe deze visie is uitgewerkt in *Der neue Orpheus*.

Deze vraag is gericht op het toepassen van een inhoud naar een vorm vertaald is. In dit geval naar een theaterstuk. (kennis over Brecht is nodig, maar je kunt deze kennis evt. ook afleiden uit de bronnentekst)

Kennen toepassen van de inhoud (bronnen tekst 7 en 8) op de encensering in het toneelstuk *Der neue Orpheus* (nieuw voorbeeld). Je moet daarbij heel nauwkeurig beschrijven hoe deze visie vormgegeven is in de encensering. Daarvoor moet je de inhoud van de tekst begrijpen en deze kunnen zien en benoemen in de encensering (nieuw voorbeeld).

maximumscore 2. Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

Uit *Der neue Orpheus* spreekt een **didactische/maatschappijkritische (maar ook pessimistische) visie:** kunst moet de wereld verbeteren en het publiek aan het denken zetten over de maatschappij en/of het leven. Het **klassieke verhaal** is **vertaald naar de eigen samenleving**, die op een **kritische manier** wordt voorgesteld: de **moderne, kille, verstedelijkte leefomgeving** is de **onderwereld** en de **ontziende mensheid** is zelfs door de kunst **niet meer te redden**.

Indien een relevant deel van het antwoord is gegeven 1 punt.

VRAAGVOORBEELD 3: ANALYSEREN = BEGRIPPENKENNIS MET GENUANCEERD INZICHT TOEPASSEN

(bron) film 2. De Orpheus-mythe vormde eveneens een bron van inspiratie voor choreografen. George Balanchine zette zijn ballet Orpheus op de gelijknamige muziek van componist Igor Strawinsky. Het ballet ging in 1948 in New York in première.

De wijze waarop Balanchine het verhaal in deze scène heeft verbeeld is typerend voor **het genre 'modern ballet'**.

3: Geef twee voorbeelden uit de scène waarvoor dat geldt.

Kennis - van het genre modern ballet (de kenmerken van modern ballet moet je onthouden hebben)

Toepassen - van deze kenmerken op een geheel nieuw voorbeeld (je moet daarvoor de dansante middelen kunnen herkennen in een nieuw voorbeeld)

Inzicht - in het verschil tussen academisch en modern ballet, (je moet deze verschillen genuanceerd van elkaar kunnen onderscheiden.)

Maximumscore 2. Twee van de volgende voorbeelden:

- **Orpheus maakt gebruik van mimische (bewegings)expressie ofwel uitbeelding via gebaren, die niet tot de academische dansstijl behoren.**
- **Eurydice danst (weliswaar in een academische balletstijl, maar) met enige acrobatiek**
- **Eurydice danst (ondanks haar geheven beenposities toch) aards, zonder zich van de grond verheffende sprongen (élévation).**
- **Eurydice's dans en/of Orpheus' mimiek zijn sober en/of zonder versiering.**

Waarom is dit nu geen begrijpen-vraag of toepassingsvraag? Je moet heel precies kunnen onderscheiden wat de verschillen zijn tussen twee stromingen (19de eeuwse dans/academische dans en 20ste eeuwse/moderne dans) en kunnen benoemen wanneer en waar en hoe je deze verschillen in het nieuwe dansvoorbeeld kunt zien. Dat is analyseren, ofwel kunstanalyse. Je moet daarvoor kunnen beschrijven, analyseren en soms ook interpreteren (op basis van bronnen). Waarvoor je kennis van de kenmerken van de academische dans en de moderne dans onthouden moet hebben, begrippen voor kunstanalyse (dansante middelen) onthouden moet hebben en inzicht moet hebben in hoe je deze verschillen in het algemeen - maar vooral ook in het bijzonder in dit nieuwe voorbeeld kunt zien en benoemen.

VOORBEELD: ANALYSE VAN VRAGEN KUA EXAMEN HAVO 2011 - tijdvak 1.

(1: Kennis - 2: Kennis Toepassen - 3: Toepassen - 4: Inzichtelijk Toepassen - 5: Inzicht)

EXAMENVRAGEN - Cito/CvE - havo 2011 - 1*	Niveau + pt	Werkwoorden
1p 1 Beschrijf het gevolg voor de markt waarop kunstenaars opereerden.	Onthouden 1	herinneren
2p 2 Typeer de romantische belangstelling van het negentiende-eeuwse publiek. Geef vervolgens aan waarom dergelijke balletscènes bij deze belangstelling passen.	Begrijpen 2	Interpreteren
2p 3 Geef voor twee van deze maatregelen aan op welke manier ze bijdroegen aan het trekken van meer publiek naar de Opéra de Paris.	Begrijpen 2	Toelichten
3p 4 Leg voor drie architectonische elementen van het trappenhuis uit hoe er met deze wens rekening is gehouden .	Analyseren 3	Organiseren
1p 5 Benoem aan de hand van het fragment een element van de techniek waaruit die virtuositeit blijkt.	Analyseren 1	Differentiëren
1p 6 Geef aan waarom muziek van Paganini voor musici aantrekkelijk blijft om te spelen .	Analyseren 1	Organiseren
1p 7 Geef aan waarom aandacht voor de virtuoze solist typerend is voor de romantiek.	Begrijpen 1	Uitleggen
2p 8 Noem aan de hand van de choreografie twee manieren waarop Balanchine toont dat de zoon ernaar verlangt de wereld in te trekken.	Analyseren 2	Differentiëren
1p 9 Beschrijf een aspect van het decor waardoor dit duidelijk wordt.	Analyseren 1	Differentiëren
2p 10 Noem twee artistieke vernieuwingen die Diaghilev heeft gebracht met Les Ballets Russes.	Onthouden 2	Herinneren
2p 11 Beschrijf van zowel de artistiek leider als van een zakelijk leider de taak binnen een dansgezelschap.	Onthouden 2 (Begrijpen 2)	Herinneren (Afliden)
2p 12 Beschrijf dit verschil én leg uit wat het effect is van Balanchines aanpassingen.	Analyseren 2	Differentiëren
2p 13 Beschrijf hoe Balanchine naar dit beeld verwijst . Betrek zowel de muzen als Apollo in je antwoord.	Toepassen 2	Uitvoeren
1p 14 Leg aan de hand van film 5 uit hoe je de muziek kunt zien .	Toepassen 1	Uitvoeren
1p 15 Geef een reden voor de hoge waardering van juist deze latere balletten in het oeuvre van Balanchine.	Analyseren 1	Organiseren
1p 16 Benoem een negatief effect op de cultuurdeelneme waarvoor gevreesd werd.	Begrijpen 1	Afliden
1p 17 Geef aan wat het belang was van televisiezendtijd voor deze omroepen.	Begrijpen 1	Uitleggen
1p 18 Beschrijf het commentaar op de televisie dat uit dit werk spreekt.	Begrijpen 1	Interpreteren
2p 19 Leg uit wat dit verschil inhoudt. Betrek zowel Paik als Dibbets in je antwoord.	Analyseren 2	Differentiëren
2p 20 Noem twee kenmerken van deze installatie waardoor <i>TV Buddha</i> als beeldende kunst te herkennen was.	Onthouden 2	Herkennen
2p 21 Leg uit hoe deze tegenstelling uit dit kunstwerk spreekt. Betrek in je antwoord zowel heden als verleden.	Analyseren 2	Differentiëren
2p 22 Geef daarvoor twee verklaringen .	Begrijpen 2	Afliden
2p 23 Geef een argument waarom je het terecht vindt dat <i>Tussen Kunst en Kitsch</i> onder deze regeling valt. Geef vervolgens een argument waarom je het onterecht vindt dat <i>Tussen Kunst en Kitsch</i> onder deze regeling valt.	Evalueren 2	Bekritisieren
1p 24 Beschrijf de bijzondere verhouding tussen de theatermakers en het publiek aan de hand van film 7.	Toepassen 1	Uitvoeren
3p 25 Beschrijf aan de hand van het filmfragment drie mogelijkheden die specifiek verbonden zijn aan het spelen op deze locatie.	Toepassen 3	Uitvoeren
2p 26 Beschrijf voor zowel Dogtroep als voor traditioneel teksttheater de werkwijze.	Begrijpen 2	Vergelijken
2p 27 Geef aan hoe de werkwijze van Dogtroep aansluit op het streven naar democratisering. Geef vervolgens aan hoe het spelen op locatie aansluit op het streven naar democratisering.	Analyseren 2	Differentiëren Organiseren
3p 28 Beschrijf aan de hand van film 8 drie aspecten die <i>Leidsche Rijn</i> aantrekkelijk maken voor een groot publiek.	Toepassen 3	Uitvoeren
2p 29 Beschrijf twee van deze verwijzingen aan de hand van filmfragment 8.	Toepassen 2	Uitvoeren
1p 30 Leg uit hoe het benutten van het hele speelveld de kijkervaring van de toeschouwer beïnvloedt .	Analyseren 1	Differentiëren
1p 31 Leg dit uit . (Ingaan op dergelijke uitnodigingen kan ten koste gaan van de artistieke onafhankelijkheid.)	Evalueren 1	Bekritisieren
2p 32 Geef twee verklaringen voor het feit dat Dogtroep vaak gevraagd werd voor internationale megaspektakels.	Begrijpen 2	Afliden

* EXAMENVRAGEN UIT HAVO 2011 - TIJDVAK 1, geconstrueerd door CITO/CVE - bron: www.examenblad.nl
 Wil je het antwoordmodel ook zien: kijk op www.examenblad.nl of www.havovwo.nl

Leerniveaus:	Voorbeelden van doelstellingen voor Kunst Algemeen - romantiek & realisme, modern/massa:	Leeractiviteiten dus richten op:
Onthouden ●●	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis herinneren over kunstenaar en opdrachtgever in de twintigste eeuw • Kennis herinneren over Diaghilev en de Ballets Russes in de moderne cultuur • Kennis herinneren over functies van artistiek en zakelijk leider (of deze begrijpen/kunnen afleiden uit info) • Kunnen herkennen van een installatie als een vorm van beeldende kunst in de massacultuur 	herkennen (Identificeren) herinneren (Terughalen van eerder verworven kennis)
Begrijpen ●●●	<ul style="list-style-type: none"> • Interpreteren van romantische belangstelling van negentiende-eeuws publiek voor klassiek-romantisch ballet • De inhoud van de tekst kunnen illustreren met behulp van een voorbeeld • Uitleggen begrip virtuositeit als kenmerk van de romantiek • Kunnen afleiden van negatieve effecten van tv op cultuurdeelname (kennis v. kenmerken massacultuur) • Invloed/macht van omroepen via zendtijd kunnen uitleggen • Kunnen interpreteren van de commentaren zoals deze in beeldend werk geuit zijn. • Specifieke antwoorden kunnen afleiden uit kenmerken van de massacultuur • Werkwijze van twee verschillende voorbeelden kunnen beschrijven • Verklaringen uit de getoonde voorbeelden kunnen afleiden 	Interpreteren (verhelderen, parafraseren, representeren, vertalen) toelichten (illustreren, concretiseren) classificeren (categoriseren, samenvoegen) samenvatten (abstraheren, samenvoegen) afleiden (concluderen, extrapoleren, invoegen, voorspellen) vergelijken (onderscheiden, in kaart brengen, relateren) uitleggen (modellen construeren)
Toepassen ●●●	<ul style="list-style-type: none"> • Kunnen toepassen van inhoud (verhaal) op dansante vormgeving/via dansante middelen in nieuw voorbeeld • Kunnen toepassen van citaat op (nieuw) dansvoorbeeld • Kennis over de verhouding van theatermakers en het publiek hebben, en deze kennis op nieuw voorbeeld kunnen toepassen (en het bijzondere ervan kunnen zien) • Kennis over locatie-theater hebben, en deze op specifiek nieuw voorbeeld kunnen toepassen • Kenmerken van de massacultuur op specifiek (nieuw) voorbeeld kunnen toepassen • Verwijzingen naar heden, verleden en toekomst op specifiek (nieuw) voorbeeld kunnen toepassen 	uitvoeren implementeren (gebruiken)
Analyseren ●●●●	<ul style="list-style-type: none"> • Verbanden kunnen analyseren tussen vormgeving en functie • Het begrip virtuositeit kunnen onderscheiden in een (nieuw) voorbeeld • Hoofdlijn virtuositeit/ verband kunnen leggen toen en nu • Kunnen onderscheiden van inhoud (verhaal) en de manier waarop dat in dansbewegingen uitgedrukt is • Aspect kunnen selecteren hoe inhoud in inscenering is weergegeven • Kunnen onderscheiden van verschillen tussen uitvoeringen • Hoofdlijn/structuur kunnen zien in moderne esthetica en deze kunnen relateren aan dansvoorbeeld • Verschillen kunnen zien tussen uitvoeringen • Tegenstellingen in specifiek (nieuw voorbeeld) kunstwerk kunnen selecteren en specifiek kunnen beschrijven • Verbanden kunnen leggen tussen democratisering en de werkwijze en het spelen op locatie door Dogtroep. • Verbanden kunnen leggen tussen de kijkervaring van de toeschouwer en het benutten van het speelveld 	differentiëren (verschillen zien, onderscheiden, focussen, selecteren) organiseren (verbanden zien, integreren, hoofdlijnen zien, ontleden, structureren) attribueren (deconstrueren)
Evalueren ●	<ul style="list-style-type: none"> • Een genuanceerde en specifieke beoordeling kunnen maken/beargumenteren op basis van een regeling. • Een genuanceerde onderbouwing kunnen geven over voor- en nadelen m.b.t. artistieke onafhankelijkheid 	checken (coördineren, ontdekken, monitoren, testen) bekritisieren (beoordelen)

Dit voorbeeld is gemaakt op basis van het havo examen kunst algemeen 2011, tijdvak 1 (zie www.havovwo.nl)

TIP: VIND JE DIT BEST MOEILIK EN WIL JE GRAAG OEFENEN? MAAK ZELF VERSCHILLENDE SOORTEN KERNVRAGEN. DAT WERKT HEEL GOED ALS VOORBEREIDING OP KUA TOETSEN.

CREATIEF EN KRITISCH DENKEN

Tabel 2.1 Algemeen begrippenkader: basisrubric

	CREATIEF VERMOGEN Bedenken van ideeën en oplossingen	Vorderingen	KRITISCH DENKEN Vragen stellen en evalueren van ideeën en oplossingen	Vorderingen
Nieuws-gierig	<ul style="list-style-type: none"> • Observeren en beschrijven van ervaringen en informatie • Onderzoeken 	Niveau 1 Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4	<ul style="list-style-type: none"> • Begrijpen van context en kaders van een probleem • Beoordelen van alternatieve theorieën en meningen 	Niveau 1 Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4
Vinding-rijk	<ul style="list-style-type: none"> • Verbanden leggen • Spelen met ideeën (out of the box-denken) 	Niveau 1 Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4	<ul style="list-style-type: none"> • Herkennen van sterktes en zwaktes in beweringen • Vragen stellen bij aannames, checken van nauwkeurigheid 	Niveau 1 Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4
Delen/ Doen	<ul style="list-style-type: none"> • Bedenken of ontwerpen van nieuwe producten of oplossingen • Beoordelen van nieuwe producten of oplossingen 	Niveau 1 Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4	<ul style="list-style-type: none"> • Beoordelen van meningen of producten op inhoudelijke criteria • Erkennen van eigen vooroordelen en van onzekerheid/beperking en van meningen 	Niveau 1 Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4

Buisman, M., Van Loon-Dijkers, L., Boogaard, M., & van Schooten, E. (2018). [Stimuleren van creatief vermogen en kritisch denken](#). Eerste resultaten van het OECD-onderzoek: *Assessing progression in creative and critical thinking skills in education*.

DENKVAARDIGHEDEN: ANALYSEREN, EVALUEREN, CREEREN

In 'The Parallel Curriculum' van Tomlinson et al. (2009) worden de 'Habits of Mind' van mensen die intelligent handelen beschreven, op basis van onderzoek van Costa & Kallick (2000).

- Doorzetten
- Impulsiviteit bedwingen
- Naar anderen luisteren met begrip en empathie
- Flexibel kunnen denken
- Denken over ons denken (metacognitie)
- Streven naar accuraatheid en precisie
- Vragen en problemen stellen
- Toepassen van eerder opgedane kennis in nieuwe situaties
- Helder en precies kunnen denken en communiceren
- Data verzamelen met behulp van alle zintuigen
- Creëren, voorstellen, en vernieuwen
- Met verwondering en ontzag kunnen reageren
- Verantwoorde risico's nemen
- Gevoel voor humor hebben
- Onafhankelijk denken

Een leven lang leren Op de volgende pagina's: Denkvaardigheden in 'Creatief denken (studio thinking)', 'Analyseren' en 'Evalueren (kritisch denken)'. Dat zijn allemaal hogere orde denkvaardigheden.

1: Studio habits of mind

2: Creatief denken

3. Analytische denkvaardigheden

4: Kritische denkvaardigheden

STUDIO THINKING	Eight Habits of Mind (denkgewoonten) of Arts Education.
Kennnis van materialen en technieken ontwikkelen	Het leren gebruiken van 'gereedschappen' (in de brede zin: allerlei soorten tools), materialen en het leren van artistieke conventies (perspectief, kleurenleer enz.)
Betrokkenheid en Doorzettingsvermogen	Leren relevante artistieke of persoonlijke problemen op te lossen, leren hoe je jezelf ergens op kunt concentreren en andere mentale vermogens trainen, zoals het leren doorzetten.
Vermogen tot expressie	Leren hoe je werken kunt maken die een idee, gevoel of persoonlijke mening uitdrukken.
De kunstwereld begrijpen	Verbanden kunnen leggen tussen de kunst en de wereld binnen de schoolmuren en de kunst en de wereld daarbuiten. <i>Domein:</i> Leren over kunstgeschiedenis en (hedendaagse) beeldende kunst (praktijk) <i>Communities:</i> Leren om samen te werken met kunstenaars (in of buiten de school) en in de context van de samenleving.
Observeren	Leren hoe je in visuele contexten heel nauwkeurig kunt waarnemen anders dan bij gewoon kijken, waardoor je opmerkzamer leert worden.
Visualiseren/voorstellingsvermogen	Leren om een mentale voorstelling te maken van iets dat niet direct waargenomen kan worden, en door het voorstellingsvermogen proberen volgende stappen te ontwikkelen in het beeldende proces.
Vernieuwen door exploreren en experimenteren	Leren hoe je je eigen capaciteiten kunt vergroten, door zonder vooropgezet plan speels te verkennen, en door de mogelijkheid te accepteren van het leren door toeval en van fouten.
Reflectie & zelfevaluatie	<i>Vragen stellen en vragen beantwoorden:</i> Leren nadenken en communiceren met anderen over een aspect van het eigen werk of over het werkproces. <i>Evalueren:</i> Leren hoe je je eigen werk kunt beoordelen en je eigen werkproces in relatie tot het werk van anderen of tot de normen van het vak/veld.

Hetland, L., Winner, E., Veenema, S. , & Sheridan, K. M. (2007). *Studio thinking. The real benefits of visual arts education*. New York: Teachers College Press.

MATRIX VAN CREATIEVE GENEREER EN EXPLOREER ACTIVITEITEN

Langs twee assen: (metaforische) afstand (horizontaal) en abstractie (verticaal)

<p>C: ABSTRAHEREN</p> <p><i>Toenemende complexiteit in abstraheren:</i> Schijnbaar onverenigbare concepten, functies of contexten worden eerst grondig geanalyseerd, gedeconstrueerd en/of geherstructureerd en uiteindelijk getransformeerd op een diep structureel niveau door zowel gedefocuste als focuste aandacht.</p>	<p>C1: CONCEPTUEEL CONSTRUEREN</p> <p>Ver verwijderde categorieën en contexten analyseren op een diep structureel niveau en nieuwe concepten construeren door complexe en systematische combinaties.</p>	<p>C2: DECONSTRUEREN</p> <p>Het deconstrueren van concepten, functies en contexten op een diep structureel niveau, kan gebruikt worden voor het analyseren van specifieke structuren van verschillende en ogenschijnlijk incompatibele concepten, functies of contexten; voor het herstructureren, door te focussen op mogelijke nieuwe toepassingen van deze structuren in compleet andere contexten. (disassembly use)</p>	<p>C3: HERSTRUCTUREREN</p> <p>In kaart brengen van de complexe structuur van een concept, functie of context om daarmee een ander - ver - concept, functie of context op een niet voor de hand liggende manier te herstructureren (dissociëren). Probleemanalyse & probleemdefinitie: 1: break-frame/ conceptual change: herkennen en selecteren wat werkelijk relevant is. 2: vergelijken met bestaande niet voor de hand liggende structuren (dissociëren). 3: kennis van bestaande structuren combineren met nieuwe structuren door denken in analogieën.</p>	<p>C4: TRANSFORMEREN</p> <p>Twee ogenschijnlijk niet verenigbare structuren (far transfer) in een radicaal nieuw concept, functie of categorie versmelten (bisociëren). Dit vergt 1) abstractie: een systematische vergelijking op een diep structureel niveau (soorten objecten of concepten); 2) complex combineren: In kaart brengen van overeenkomsten op een structureel niveau die voor een nieuwe structuur gebruikt kunnen worden (denken in analogieën of metaforisch denken) 3) het samensmelten van structuren in een niet-bestaande nieuwe structuur; deze structuur is radicaal getransformeerd.</p>
<p>B: COMBINEREN</p> <p><i>Toenemende complexiteit in combineren:</i> Verschillende eigenschappen en functies voor brede, overkoepelende toepassingen door verbeeldingsvermogen en semantische combinaties.</p>	<p>B1: AANPASSEN</p> <p>Toevoegen of wijzigen van één eigenschap van een specifiek object of specifieke functie (eigenschappen, zoals bv. kleur, vorm, formaat, licht, textuur) door associëren.</p>	<p>B2: SAMENVOEGEN</p> <p>Flexibel combineren van alle kenmerken of eigenschappen van twee of meer objecten, subjecten of functies.</p>	<p>B3: RECOMBINEREN</p> <p>1) Splitsen van het object of de functie in verschillende bruikbare delen. 2) Combineren van ver van elkaar verwijderde eigenschappen en functies voor niet voor de hand liggende of nieuwe functies.</p>	<p>B4: HER-VERBINDEN</p> <p>Functies gebruiken in weinig voorkomende en niet voor de hand liggende contexten of voor nieuwe brede toepassingen. (Schoen als 'wapen').</p>
<p>A: ASSOCIEREN</p> <p><i>Toenemende complexiteit in associëren:</i> Door ver van elkaar verwijderde concepten en het genereren van weinig voorkomende of verrassende ideeën uit het lange termijn geheugen op te roepen en/of door te denken in analogieën</p>	<p>A1: VRIJ ASSOCIEREN</p> <p>Vrij genereren van zoveel mogelijk associaties op basis van een stimulus.</p>	<p>A2: FLEXIBEL ASSOCIEREN</p> <p>Genereren van zoveel mogelijk verschillende soorten associaties als mogelijk (reeksen associaties)</p>	<p>A3: DISSOCIEREN</p> <p>Genereren van ver verwijderde/ niet-gerelateerde concepten op basis van een stimulus, waarbij dus zoveel mogelijk verre associaties gegenereerd worden.</p>	<p>A4: BISOCIEREN</p> <p>Genereren van associatieve combinaties van twee (bisociëren) of meer, ver van elkaar verwijderde concepten.</p>
<p>GENEREREN VAN ORIGINELE IDEEËN</p>	<p>1: STAPSGEWIJS DENKEN</p> <p>Kennis uit het geheugen oproepen en stap voor stap denken.</p>	<p>2: FLEXIBEL DENKEN</p> <p>Flexibel kunnen wisselen tussen verschillende categorieën.</p>	<p>3: VER DENKEN</p> <p>Vanuit een totaal ander perspectief kunnen denken en door denksprongen te maken.</p>	<p>4: SYNTHETISEREN</p> <p>Verre analogieën kunnen bedenken, door inzet van het voorstellingsvermogen en verre ideeën te laten versmelten.</p>

GENEREREN: METAFORISCHE AFSTAND

Manieren van denken voor het genereren van verder verwijderde ideeën (van een stimulus)

EXPLOREEREN: ABSTRACTIE
Basis typen van exploreren : van associëren naar abstraheren

© Van de Kamp, Admiraal en Rijlaarsdam, 2016

Van de Kamp, M. T., Admiraal, W. F., and Rijlaarsdam, G. C. W. (2016). Becoming original: effects of strategy instruction. *Instructional science*, 44(6), 543-566. doi.org/10.1007/s11251-016-9384-y <https://link.springer.com/article/10.1007/s11251-016-9384-y>
- Van de Kamp, M. T. (2017). Reimagine, redesign and transform. Dissertation. <http://dare.uva.nl/search?identifier=f5edbbe7-6f67-49d2-98a7-12934d57f416>

Denkvaardigheid	Definitie
Analytische denkvaardigheden	Verschillende cognitieve processen die verdiepend inzicht geven in kennis en vaardigheden.
Kenmerken vaststellen	De vaardigheid om onderscheidende, specifieke en relevante details vast te stellen die een bepaald object, een gebeurtenis of fenomeen karakteriseren.
Eigenschappen herkennen	De vaardigheid om algemene of gebruikelijke eigenschappen van een reeks objecten te onderscheiden en te benoemen.
Observeren	De capaciteit om eigenschappen van een bepaald object of bepaalde ervaring waar te nemen en te selecteren.
Verschillen kunnen zien	De vaardigheid om gedetailleerde verschillen te kunnen opmerken in bepaalde objecten, ideeën of gebeurtenissen.
Onderscheiden van overeenkomsten en verschillen	Het vermogen om overeenkomsten en verschillen vast te kunnen stellen tussen bepaalde objecten, gebeurtenissen en personen.
Categoriseren	De vaardigheid om objecten of gebeurtenissen volgens bepaalde vooraf vastgestelde classificatieschema's te groeperen.
Classificeren	De capaciteit om relevante eigenschappen af te leiden uit een groep objecten, mensen of fenomenen die gebruikt kunnen worden om te sorteren of op basis van overeenkomsten te organiseren.
Rangschikken, prioriteren, volgorde aanbrengen	Het vermogen om objecten, gebeurtenissen of fenomenen in hiërarchische volgorde te plaatsen op basis van een kwantificeerbare waarde.
Verbanden zien	De vaardigheid om een verband of interactie tussen twee of meer objecten of fenomenen te zien.
Patronen zien	De vaardigheid om een herhalend schema waar te nemen en af te leiden uit objecten of fenomenen.
Oorzaak en gevolg vaststellen	De vaardigheid om de meest belangrijke redenen of resultaten te zien en af te leiden uit een bepaalde gebeurtenis of handeling.
Voorspellen	De vaardigheid om patronen te zien, te vergelijken en onderscheid te kunnen maken, om verbanden te leggen, oorzaak en gevolg te kunnen vaststellen en op mogelijke gebeurtenissen in de toekomst te anticiperen.
Vergelijkingen maken	De vaardigheid om een verband tussen twee vergelijkbare items of gebeurtenissen te leggen en andere vergelijkbare items of gebeurtenissen om daarmee problemen op te lossen of creatieve producten te ontwikkelen

Denkvaardigheid	Definitie
Kritische denkvaardigheden	Verschillende denkvaardigheden die gebruikt worden om data en bewijs te analyseren en evalueren om daarmee de effectiviteit vast te stellen, te beoordelen of om te reageren op een argument of standpunt
Inductief denken	De vaardigheid om een conclusie of algemene regel (generalisatie) af te leiden op basis van herhaalde observaties die consistente maar incomplete data opgeleverd hebben.
Deductief denken	De vaardigheid om een logische conclusie te trekken op basis van aannames (van generalisatie, algemene regel naar het bijzondere)
Voor- en nadelen vaststellen	De vaardigheid om de voor- en nadelen van een bepaald idee of een bepaalde handeling tegen elkaar af te wegen.
Feit en fictie vaststellen	De vaardigheid om onderscheid te kunnen maken tussen wenselijkheid en waarheid/feitelijkheid.
Waarden uitspraken onderscheiden	De vaardigheid om uitspraken te herkennen waarin sprake is van normen of waarden die niet ondersteund worden door objectieve maatstaven.
Standpunten onderscheiden	De vaardigheid om waarden en overtuigingen van individuen en groepen te herkennen die hun perspectief op kwesties beïnvloeden.
Vooroordelen vaststellen	De vaardigheid om vast te stellen of informatie gekleurd is door waarden.
Feit en mening onderscheiden	De vaardigheid om onderscheid te kunnen maken tussen verklaringen die bewezen kunnen worden en verklaringen die op basis van persoonlijke overtuigingen of afwegingen gemaakt zijn.
Essentiële en incidentele informatie beoordelen	De vaardigheid om informatie te beoordelen en te categoriseren in bruikbare en minder bruikbare categorieën.
Ontbrekende informatie vaststellen	De vaardigheid om vast te kunnen stellen of belangrijke informatie niet gegeven of beschikbaar is.
De nauwkeurigheid van informatie beoordelen	De vaardigheid om de nauwkeurigheid van het bewijs dat gepresenteerd is vast te kunnen stellen.
De betrouwbaarheid van een bron beoordelen	De vaardigheid om te beoordelen of de gegeven informatie voldoende betrouwbaar, valide en belangrijk is om in overweging te nemen.
Veronderstellingen herkennen	De vaardigheid om verschillen te zien tussen informatie die algemeen geaccepteerd is als waarheid en gissingen.
De kracht van een argument bepalen	De vaardigheid om de redenen voor een argumentatie te kunnen afleiden en op basis daarvan het belang van het bewijs te beoordelen.
Overdrijving onderscheiden	De vaardigheid om uit verklaringen die overdreven zijn, af te kunnen leiden wat als feit geaccepteerd is.

GESPREKS-GEREEDSCHAPPEN EN SPEL/SPREEKREGELS:

Opgevallenen: Wat valt jou op of trekt je aandacht in wat de ander heeft gemaakt, geschreven, gezegd? Met andere woorden, wat heb jij in het bijzonder gezien hier? Ben specifiek.

Waarderen: Deel met de ander wat je leuk vindt, wat je waardeert of mooi vindt in datgene wat de ander heeft geschreven, gemaakt of gezegd. Ben specifiek.

Stel vragen: Bevraag gericht op meer details. Stel vragen die je een beter idee geven over het perspectief van de ander.

Knippen: Knip en plak een zinsnede/zin die je aanspreekt uit datgene wat de ander heeft gezegd of geschreven en stel daarover vragen of geeft aan wat maakt dat je datgene wat je hebt uitgeknipt zo interessant of belangrijk vindt.

Verbinden: Maak een verbinding tussen iets uit datgene wat de ander gezegd, geschreven of gemaakt heeft en iets dat jij herkent (herinneringen, ervaringen, gevoelens of ideeën)

Uitbreiden: Beschrijf hoe datgene wat gezegd, geschreven of gemaakt is, jouw gedachten in nieuwe richtingen heeft gestuurd. Of hoe het je een nieuw perspectief op dingen heeft gegeven.

SPELREGELS BIJ HET VOEREN VAN GESPREKKEN:

- Alle relevante informatie wordt gedeeld
- De groep zoekt naar overeenstemming
- De groep neemt verantwoordelijkheid voor beslissingen
- Onderbouwing word van je verwacht
- Uitdagende ideeën mogen
- Alternatieven worden besproken voordat een besluit wordt genomen
- Iedereen in de groep wordt aangemoedigd om te praten door de anderen.

SPREEKREGELS BIJ HET VOEREN VAN GESPREKKEN:

- Iedereen zou een kans moeten krijgen te praten
- Naar iedereen zou aandachtig geluisterd moeten worden
- Aan iedereen zouden deze vragen gesteld moeten worden:
- Wat denk je?
- Wat maakt dat je dat denkt/zegt?
- Kijk en luister naar de persoon waar je tegen spreekt

Na een discussie zou de groep overeenstemming moeten proberen te bereiken over een idee waar de groep zich in kan vinden. Er mag altijd verschil van mening zijn, maar soms moet je naar een oplossing zoeken waarin iedereen zich wel kan vinden.

Beoordelingsmatrix voor beeldende processen:

Niveau beeldende processen:	I - Onvoldoende proces	II - Basaal proces	III - Gevorderd proces	IV - Excellent proces
1: Vaardigheid in divergent denken (veel ideeën, originaliteit, verschillende soorten ideeën, combinaties van ideeën, uitgewerkte ideeën) en problem finding	De leerling toont geen vaardigheid in divergent denken, neemt één of een paar begin (clichématige) ideeën als uitgangspunt. Ontwikkelt geen nieuwe of eigen combinaties, idee niet goed uitgewerkt in details. Er vindt geen echt eigen onderzoek plaats, ideeën blijven onsamenhangend en los.	De leerling toont enige vaardigheid in dd., neemt een paar ideeën als uitgangspunt, maar dit blijven losse ideeën. Er wordt geen eigen onderzoeksproces ontwikkeld. Geen nieuwe of eigen combinaties, gedeeltelijk uitgewerkt nog niet in details. Proces is als totaal wat minder samenhangend.	De leerling toont ruim voldoende vaardigheden in dd. Verschillende soorten ideeën in enige samenhang ontwikkeld, er is enigszins een eigen onderzoeksproces gestart. Nog niet heel veel verschillende originele ideeën, wel pogingen tot nieuwe combinaties, en enige detaillering in uitwerking. Er heeft in een beperkte mate een eigen onderzoek plaatsgevonden.	De leerling toont uitstekende vaardigheden in dd. Veel verschillende soorten, originele ideeën en ook combinaties en goed in details en samenhang in proces uitgewerkt. Er heeft echt eigen onderzoek plaatsgevonden, waarin in samenhang oorspronkelijke ideeën voortgekomen zijn. Veel eigen inbreng aan ideeën, uitwerkingsmogelijkheden.
2: Vaardigheid in problem solving (evaluatie en selectie)	De leerling kiest vrij willekeurig, niet doordacht voor het eindwerk/eindidee. Kan dit niet goed toelichten in het concept/verslag in het logboek.	De leerling toont een enigszins doordachte keuze voor het eindwerk/eindidee. Kan het inhoudelijk wel toelichten in het logboek, maar verband met beeldend werk is niet heel duidelijk.	De leerling toont een doordachte keuze voor het eindwerk/eindidee. Kan het inhoudelijk ruim voldoende toelichten, in redelijke samenhang met beeldend werk. Dat is zichtbaar in het logboek en proces.	De leerling toont een zeer doordachte keuze voor het eindwerk/eindidee. Kan het inhoudelijk uitstekend toelichten, in zeer goede samenhang met beeldend werk. Dat is heel goed zichtbaar in het logboek en proces.
3: Kritische reflectie (onafhankelijk denken en onderzoeksvaardigheden, zelfevaluatie, monitoring/ bijsturing van het eigen proces)	De leerling denkt vooral na over handelingen en op een concreet uitvoeringsniveau. Werkt het proces vooral uit in opdracht van de docent, volgens stappen die de docent aanreikt. Nauwelijks tot geen kritische reflectie op eigen werkproces, eigen handelwijze.	De leerling denkt enigszins na over handelingen, eigen handelwijze, zowel op concreet niveau als op de eigen bijsturing van het proces. Werkt de stappen in het eigen proces nog vrij willekeurig uit, weinig kritische reflectie op eigen werkproces, eigen handelwijze. Dat is goed te lezen in het procesverslag.	De leerling denkt ruim voldoende na over handelingen, eigen handelwijze op concreet en af en toe abstracter niveau en t.a.v. bijsturing van het eigen proces en product. Werkt de stappen al vrij zelfstandig uit, neemt feedback goed over, enigszins kritische reflectie op eigen werkproces, eigen handelwijze. Dat is goed te lezen in procesverslag.	De leerling denkt heel goed na over handelingen, eigen onafhankelijke handelwijze op concreet en abstract niveau en t.a.v. bijsturing van het eigen proces en product. Werkt op een onderzoeksmatige manier, heel zelfstandig en neemt feedback goed over. Zeer kritische reflectie op eigen werkproces, eigen handelwijze. Dat is goed te lezen in procesverslag.
4: Doorzettingsvermogen en geconcentreerde aandacht in het proces	De leerling geeft snel op, zet eigen ideeën niet door. Is steeds extern, door de docent of gericht op cijfers verder aangespoord om stappen te zetten in het proces. Is meestal niet geconcentreerd aan het werk geweest. Het logboek laat dit zien door de beperkte aandacht en kwaliteit van het proces en werk. Heel weinig werk, weinig verslaglegging van het proces	De leerling toont af en toe geduld en doorzettingsvermogen, maar is vaak ook door de docent of door cijfers extern gemotiveerd om het proces op niveau door te zetten. Is af en toe wel, maar vaak ook niet geconcentreerd aan het werk. Het logboek laat dit zien door afwisselende aandacht en kwaliteit van het proces. Vrij weinig werk/ weinig verslaglegging van het proces.	De leerling toont ruim voldoende doorzettingsvermogen, leunt daarbij nog wel op externe motivering door docent/cijfers, maar pakt het zelfstandig al ruim voldoende op, en is redelijk geconcentreerd aan het werk aan een specifieke uitwerking. Het logboek laat dit zien, door een niet heel continu proces. Voor de beoordeling wordt het logboek steeds goed bijgewerkt.	De leerling toont een uitstekend doorzettingsvermogen, is intrinsiek gemotiveerd, heeft weinig motivering door de docent/cijfers nodig, pakt het zelfstandig op en kan zeer geconcentreerd aan het eigen werk en proces werken. Het logboek laat het hele proces en de gedachten en ideeën heel uitvoerig in alle zijpaden zien, logboek is met aandacht gemaakt.
5: Gerichtheid innovatie en vernieuwing (durven experimenteren, durven nemen van risico's) in betekenis/functie en/of vorm.	De leerling neemt steeds het eerste best idee. Blijft daaraan vasthouden, staat niet echt open voor nieuwe aspecten die tijdens het proces opkomen. Speelt op safe, zoekt niet naar diepere betekenissen of andere dan oppervlakkige ideeën in het eigen werk. Is vooral gericht op het zo goed mogelijk uitvoeren, niet op eigen stijl ontwikkeling of vernieuwing.	De leerling zoekt af en toe naar nieuwe mogelijkheden, als iets niet lukt, dan wordt een alternatief bedacht en uitgevoerd. Speelt daarbij nog wel enigszins op safe, zoekt wel iets verder naar diepere betekenissen in het eigen werk. Is vooral gericht op het zo goed mogelijk uitvoeren, met af en toe nieuwe ideeën toegevoegd. Heeft daarbij stimulans van docent nog erg nodig.	De leerling durft te experimenteren, ook al levert het mogelijk niet bij voorbaat iets goeds op. Als iets niet lukt wordt opnieuw geprobeerd of het beter kan. De leerling speelt soms nog een beetje op safe en zoekt verder naar nieuwe mogelijkheden in het eigen werk. Is zowel gericht op het zo goed mogelijk uitvoeren maar ook naar nieuwe ideeën.	De leerling toont veel durf en experimenteerdrang. Durft te zoeken naar nieuwe mogelijkheden en nieuwe ideeën. Blijft daarbij steeds doorwerken om het idee nog beter te maken in beelden. Besteedt ook veel eigen tijd aan werk/werkprocessen. De leerling durft risico te nemen dat iets niet meteen lukt maar heeft de overtuiging dat het zou moeten kunnen.

Beoordelingsmatrix voor beeldende producten:

Niveau beeldende producten:	I - Onvoldoende product	II - Basaal product	III - Gevorderd product	IV - Excellent product
6: Conceptuele kwaliteiten (inhoudelijk onderzoek en ontwikkeling van betekenis)	Het beeld laat zien dat de leerling geen bewust concept onderzocht heeft en het eerste beste idee dat opkwam aangehouden heeft. Heeft geen of zeer oppervlakkig onderzoek verricht naar betekenis of inhoud.	Het beeld laat zien dat de leerling enigszins heeft nagedacht over het concept, maar het onderzoek naar betekenis of inhoud was erg oppervlakkig, mede gestuurd door de docent.	Het beeld laat zien dat de leerling vrij goed heeft nagedacht over het concept, en een eigen onderzoek naar betekenis of inhoud heeft gedaan.	Het beeld laat zeer overtuigend zien dat de leerling zeer goed nagedacht heeft over het concept, en een geheel eigen onderzoek naar betekenis of inhoud heeft gedaan. Dit onderzoek is breed en met diepgang.
7: Visualisatie van het concept (relatie tussen vorm en inhoud)	Het beeld laat zien dat de leerling geen bewuste concept heeft gehanteerd om in beelden uit te drukken. Het werk is clichématig en willekeurig vormgegeven.	Het beeld laat zien dat de leerling wel heeft nagedacht over het concept, maar dit concept is niet duidelijk zichtbaar in beeld gebracht.	Het beeld laat zien dat de leerling wel een duidelijk concept bedacht heeft, maar het is niet heel duidelijk zichtbaar tenzij van een toelichting voorzien.	Het beeld laat zien dat de leerling heel bewust een concept bedacht heeft en dit is overtuigend zichtbaar gemaakt in het beeld.
8: Formele beeldende kwaliteiten van het werk (beeldende aspecten en materialen en technieken)	Het beeld laat weinig of geen begrip zien met betrekking tot beeldende aspecten als kleur, licht, textuur, vorm of compositie; dit geldt eveneens voor materialen en technieken.	Het beeld laat enigszins inzicht zien in hoe verschillende beeldende aspecten gebruikt en gecombineerd kunnen worden in het totaalbeeld. Maar de uitvoering laat te wensen over. Dit geldt eveneens voor materialen en technieken.	Het beeld laat ruim voldoende begrip zien van de verschillende beeldende aspecten en hoe deze gebruikt en gecombineerd kunnen worden in het totaalbeeld, maar de toepassing is nog vrij stereotiep. Dit geldt eveneens voor materialen en technieken.	Het beeld laat zien dat de leerling een uitstekend begrip heeft van de basisprincipes van beeldende vormgeving zoals focus, variatie, balans, ritme, ambivalentie, abstractie, detaillering. De leerling kan deze beeldende aspecten tot een overtuigend totaalbeeld vormen. Dit geldt eveneens voor materialen en technieken.
9: Innovatieve aspecten (conceptueel/metaforisch/beeldend/materiaal/technisch)	Het beeld toont geen bewuste strategie naar eigen onderzoek, naar experiment of vernieuwing. Het beeld is clichématig, er worden uitsluitend vertrouwde, herkenbare concepten, beelden en materialen/technieken.	Het beeld laat enigszins zien dat er een bewuste strategie naar eigen onderzoek, experiment en vernieuwing is gezocht, nog vrij beperkt in hetzij concept, beeld, materiaal of techniek maar nog niet in alle facetten samen.	Het beeld laat ruim voldoende zien dat er een bewuste strategie naar eigen onderzoek, naar experiment en vernieuwing is gezocht, maar daarbij zijn slecht 1 of 2 aspecten vernieuwd. Het totaalbeeld is daardoor hetzij in conceptueel/metafoor/beeldend/ materiaal of technisch opzicht nog niet helemaal origineel en overtuigend.	Het beeld laat zeer overtuigend zien dat er een bewuste strategie naar eigen onderzoek, naar experiment en vernieuwing is gehanteerd. Daarbij zijn allerlei aspecten afzonderlijk en in samenhang onderzocht op de vernieuwende mogelijkheden t.a.v. concept/metafoor/beeldend /materiaal/ techniek. Het totaalbeeld is één samenhangend totaalbeeld dat er origineel uit ziet.
10: Referentiekader (inhoud, vorm & functie hebben een relatie met professionele referentiekaders: professionele kunst & vormgeving, kunsttheorie, actualiteit of kunst- en cultuurgeschiedenis)	Het beeld laat geen of een zeer oppervlakkige aandacht zien voor beelden uit verschillende contexten als inspiratiebron. Zelfs niet als deze door de docent aan de leerling aangereikt zijn.	Het beeld laat enige interesse zien voor beelden uit verschillende contexten als inspiratiebron, of deze nu zelf gevonden zijn of door de docent zijn aangereikt. Er wordt vooral vrij letterlijk nagemaakt/herhaald.	Het beeld laat ruim voldoende interesse zien voor beelden uit verschillende contexten als inspiratiebron. De leerling zoekt er zelf ook actief naar, om zo ideeën voor eigen werk op te doen. Daarbij wordt de vaardigheid getoond om te kiezen wat bij de eigen intenties van de leerling past.	Het beeld laat uitstekend zien, dat er actief gezocht is naar een veelheid van beelden uit zeer diverse contexten en laat zien hoe deze op een veelzijdige, onafhankelijke en overtuigende manier in het eigen werk zijn opgenomen.

